Το Τέλος της Ενιαίας Σκέψης και η Ριζοσπαστικοποίηση της Δημοκρατίας

Αποστόλης Στασινόπουλος

Ο μεγάλος χαμένος των προκριματικών εκλογών του γαλλικού κόμματος των Ρεπουμπλικανών, Νικολά Σάρκοζί, δήλωσε πρόσφατα πως με τη νίκη του Τραμπ στις ΗΠΑ βρισκόμαστε αντιμέτωποι με το τέλος της *«ενιαίας σκέψης»*, κάτι που επιβεβαιώνεται και από τον νικητή της εν λόγω αναμέτρησης, Φρανσουά Φιγιόν, που συνιστά μια τερατώδη συμπλοκή του νεοφιλελεθερισμού με τον φασισμό. Τι εννοεί ο Σαρκοζί; Μα φυσικά ότι ζούμε την οριακή απόληξη του «θριάμβου» του φιλελευθερισμού και την οριστική αποτυχία του να ενθηκεύσει στην ιστορία τις εξαγγελίες του περί προόδου, ελευθερίας, ευημερίας και ευτυχίας της ανθρωπότητας.

Ο Βέμπερ, χαρτογραφώντας το σιδερένιο κλουβί του καπιταλισμού, σημείωνε πως ο καπιταλισμός δεν έχει ανάγκη τη δημοκρατία ή τα δικαιώματα. Σε πρόσφατο άρθρο του στους Financial Times, ο Μάρτιν Γουλφ, διαπρύσιος κήρυκας των καπιταλιστικών οραμάτων, υποστήριξε πως σήμερα βιώνουμε μια βίαιη ασυμβατότητα μεταξύ καπιταλισμού και δημοκρατίας. Βεβαίως, τα φιλελεύθερα δικαιώματα δεν συνεπάγονται τη δημοκρατία ούτε είναι έννοιες συνυπόστατες, αλλά ο σύγχρονος γραφειοκρατικός τεχνοκρατισμός του καπιταλισμού διαλύει ακόμα και αυτόν τον κεκτημένο χώρο των δικαιωμάτων.

Το 1996 ο Κρίστοφερ Λας έγραφε για την εξέγερση των ελίτ. Η είσοδος στον 21ο αιώνα επιφύλασσε μια αντιστροφή του παραδείγματος αυτού. Οι μεγάλες εξεγέρσεις των ευρωπαϊκών μητροπόλεων και προαστίων ξεδίπλωσαν ένα «όχι» που έκανε ορατή την ύπαρξη ενός ορίου. Το πνιγηρό αίσθημα του ασαφούς ορισμού της ύπαρξης έδωσε τη θέση του σε μια καινοφανή ανίχνευση των

δυνατοτήτων της ανθρώπινης δημιουργίας, με δημοκρατικές συντεταγμένες, που εκπτυχώθηκε στις πλατείες όλου του κόσμου το 2011. Τον τελευταίο καιρό, η ζωή των δυτικών κοινωνιών ανατέμνεται με μια ηχώ που δραπετεύει από τα κρεματόρια του παρελθόντος, μετατρέποντας την Άκρα Δεξιά σε μία placebo επαναστατική δύναμη. Το δόγμα της μονοδρόμησης του κόσμου αμφισβητείται, αποκτώντας επικίνδυνες συνδηλώσεις μέσα από μια υπαναχώρηση σε σκοτεινές οδούς.

Ο φασίστας Ούγγρος πρωθυπουργός, Βίκτορ Ορμπάν, τόνισε εμφατικά για την εκλογή Τραμπ: *«αισθάνομαι ότι ζούμε τις μέρες όπου αυτό που ονομάζουμε φιλελεύθερη μη-δημοκρατία –στην οποία ζήσαμε για τα προηγούμενα 2θ χρόνια– τελειώνει»* για να το επισφραγίσει προσφάτως ο Πέπε Γκρίλο λέγοντας πως *«αυτό είναι η κατάρρευση μιας ολόκληρης εποχής»*. Η αποτυχία των υποσχέσεων του συστήματος έχει οδηγήσει εδώ και χρόνια τις κοινωνίες στην αποστοίχιση από τις συντεταγμένες του. Ο Τραμπ, η Λεπέν, ο Φάρατζ, ο Γκρίλο, ο Ορμπάν, ο Χόφερ, ο Βίλντερς και όλο αυτό το ρεύμα επιτυγχάνει την ενσωμάτωση της αντισυστημικής έκφρασης μεγάλης μερίδας των κοινωνιών μέσα από τον έλεγχο της ψήφου. Πώς αλλιώς μπορούμε να ερμηνεύσουμε τη δυναμική που απασφαλίστηκε μετά το Brexit; Ο υπαρξιακός τρόμος, η ασφυξία και η αβεβαιότητα που βιώνει σήμερα η ανθρωπότητα μέσα από τον κατακερματισμό εννοιών όπως ο πολίτης, το σύνταγμα και η δημοκρατία βρίσκει μια απάντηση στην κοινοτοπία του κακού.

Η εθνική ταυτότητα δεν νοηματοφορεί πλέον ορίζοντες καθολικού ανήκειν, ούτε είναι αναγκαία για τη συγκρότηση του νέου χάρτη πολιτικής και οικονομικής εξουσίας, με αποτέλεσμα οι αναβιώσεις των εθνικισμών ως αμυντικές αναζητήσεις νοήματος, όσο επιθετική μορφή και να παίρνουν, να γίνονται μέχρι σήμερα διαρκώς ενσωματώσιμες απ’ τις πολιτικές αποφάσεις των κυρίαρχων οικονομικών ελίτ. Το εθνικό εμφανίζεται ως επισήμανση με μειωμένη ισχύ. Ως μια ζώνη παγκόσμιου καταμερισμού. Η Μεγάλη Βρετανία κλείνει την πόρτα πίσω της στην Ε.Ε. τη στιγμή που η Σκωτία ζητά ανεξαρτητοποίηση και επιστροφή. Η Β. Ιρλανδία ένωση με την Ιρλανδία και το Λονδίνο

μια ζωνοποίηση εντός Ε.Ε. Η ταύτιση του volk με τον ηγέτη μέσα από την κρατική έκφραση αναδιατάσσεται, χωρίς να βρίσκει άμεση εφαρμογή στον 21ο αιώνα. Τα εθνικιστικά κόμματα εξουσίας προβάλλονται διχοτομημένα από τα αντίστοιχα κινήματα αναπαράγοντας τον μετα-πολιτικό στίβο που κυριαρχείται από την ανάθεση και τη διαμαρτυρία. Μια οπή δημιουργείται παρά ταύτα στην Ουκρανία, την Ουγγαρία και την Πολωνία που, λόγω της σημασιακής δέσμης του κομμουνιστικού παρελθόντος, οι εθνικιστικές κινήσεις ανθούν εφαπτόμενες με τις κυβερνητικές προτάσεις.

Η ταύτιση όμως του εθνικισμού με την εναντίωση στον αντιδημοκρατικό οικονομισμό και την έξοδο από την Ε.Ε. μπορεί να αποδεσμεύσει πολλαπλούς κινδύνους. Οι εθνικισμοί σήμερα δεν προσομοιάζουν με το μεσοπολεμικό αντίστοιχο, αλλά αναδιατάσσουν τους συσχετισμούς παγκοσμίως σε τρομακτική κλίμακα, κάνοντας τη ροή της παγκοσμιοποίησης να μην μοιάζει κεκτημένη. Η οργή δείχνει να στρέφεται εκεί. **Το κοινό υπέδαφος της εθνολαϊκιστικής Άκρας Δεξιάς εντοπίζεται στην τρισχιδή ρητορεία περί οπισθοχώρησης στην εθνική ισχύ, στην εθνική παραγωγική ανασυγκρότηση και το κλείσιμο των συνόρων, σημεία που επιτείνουν τη σύγχυση, τον φόβο και τον αυταρχισμό. Ποια ιστορική βεβαιότητα δύναται να μας αναγγείλει τη μη αντιστρεψιμότητα των σημερινών συνθηκών;**

Η ρευστοποίηση των συσχετισμών παγκοσμίως παράγει τους όρους για μια νέα πολιτική σύμβαση ανακήρυξης της Άκρας Δεξιάς σε διαχειριστικό εγγυητή των κοινωνικών ανακατατάξεων. Σε ποια αναστολή συνταγματικών διατάξεων θα προβεί πιθανώς η Λεπέν όταν η κατάσταση εκτάκτου ανάγκης στη Γαλλία διατηρείται ως σήμερα; Ας στοχαστούμε πάνω στην κρίση του εθνοκράτους ως ένα μετασχηματισμό της ταξινομητικής του ισχύος και της δικαιοδοτικής του σφαίρας. Η ανθεκτικότητά του πρέπει να μας απασχολήσει.

Ο Τίμοθι Γκάρτον Ας, διάσημος Βρετανός ιστορικός, υποστήριξε, μια εβδομάδα πριν την επίσκεψη Ομπάμα στην Ελλάδα σε άρθρο του στη Guardian, πως αναπτύσσεται μια «παγκοσμιοποίηση της αντι-

παγκοσμιοποίησης» με όρους όμως «διεθνούς των εθνικιστών». Η συμπύκνωση των κοινωνικών τάσεων σε σχηματισμούς εξουσίας που διαμορφώνουν πόλους και εγχαράσσουν νέες κοινωνικές σχέσεις, είναι πιθανό να ανακινήσουν θεσμισμένες πολιτικές και παγιωμένα μορφώματα. Σε αυτό το πλαίσιο, όσοι περίμεναν πως η ομιλία του Ομπάμα στην Αθήνα θα είχε διεκπεραιωτικά χαρακτηριστικά σάστισαν μπροστά στον φορτισμένο πολιτικά διακηρυκτικό του λόγο. Ακριβώς διότι έδωσε το σύνθημα της ανασύνθεσης του φιλελεύθερου δημοκρατικού πόλου και της εναντίωσης στον εσωστρεφή εθνικισμό. Δεν είναι καθόλου τυχαία η κοινή του δήλωση με τη Μέρκελ πως η Γερμανία και η Αμερική μοιράζονται τις πανανθρώπινες αξίες του Διαφωτισμού, καθώς επιθυμεί να διασαφηνίσει τους όρους εκ νέου. Παρακάμπτει όμως την αδυναμία παραγωγής πολιτικών από τις ελίτ, με αποτέλεσμα να χρίζει τη Μέρκελ ηγέτιδα του ελεύθερου κόσμου και τον Τσίπρα εγγυητή της δημοκρατίας και των δικαιωμάτων. Είναι το σύνολο αυτής της σκέψης που διέρχεται μιας ριζικής κρίσης καθώς η τεχνοκρατικοποίηση της πολιτικής και η επιστημονικοποίηση της ζωής που επέβαλε, σηματοδότησαν μέχρι σήμερα τη μετατροπή του ανθρώπου σε στατιστικό μέγεθος και τον εγκλωβισμό του σε ζώνες κοινωνικού αποκλεισμού.

> *Η παραδοσιακή σοσιαλδημοκρατία αδυνατεί να συγκροτηθεί σε συμπαγή πόλο επιρροής και εξουσίας και έτσι επισκιάζεται από τη δυναμική της Ακροδεξίας που ελέγχει εκλογικά τις δυνάμεις απόκλισης. Η κύρια όμως μήτρα της ιστορικής αυτής καθίζησης είναι η πλήρης προσχώρησή της στον νεοφιλελευθερισμό.*

Ο Σύριζα, ακολουθώντας μια πολιτική ενσωμάτωσης, προσεταιρίστηκε παραδοσιακά αιτήματα του εν λόγω χώρου μαζί με τη νεόκοπη ριζοσπαστική συνθηματολογία για να υποδεχθεί αυτό το κράμα των ψηφοφόρων που τον κατέστησε κυβερνητική δύναμη, εξοβελίζοντας οριστικά την παραδοσιακή και απονενοημένη σοσιαλδημοκρατία. Στην Ισπανία βλέπαμε για καιρό δηλώσεις στελεχών των Podemos αλλά και του ίδιου του P. Iglesias για μια μετατόπιση του πολιτικού βάρους των Podemos προς τη σοσιαλδημοκρατία. Στον ευρωπαϊκό χώρο, ο Τσίπρας επιχειρεί να

τροφοδοτήσει και να τροφοδοτηθεί απεγνωσμένα από τον ευρωπαϊκό μεσαίο χώρο ποντάροντας στη δημιουργία ενός «προοδευτικού» πόλου πίεσης προς τον αρτηριοσκληρωτικό βορρά. Ο Ρέντσι τον επικαλείτο διαρκώς εντάσσοντάς τον στον δικό του σχεδιασμό. Η ήττα του Ρέντσι στο πρόσφατο δημοψήφισμα επιβεβαίωσε τη φυγή από το συστημικό κέντρο και την ηγεμονική εκλογική διαχείριση αυτής της φυγής από τη λαϊκιστική ακροδεξιά. Τι μπορεί να σημαίνει όμως σήμερα «ευρωπαϊκή σοσιαλδημοκρατία» και ποια είναι τα όρια απόδοσής της;

Μετά το κραχ του 1929, εγκαινιάζεται στην Αμερική με το New Deal και στην Αγγλία με τον έλεγχο επί των εισαγωγών, εξαγωγών και επιτοκίων η εκκίνηση της σύγκλισης κεφαλαίου και εργασίας. Η αύξηση των μισθών, η μείωση των ωρών εργασίας και η κοινωνική ασφάλιση επέτρεψαν στον καπιταλισμό να επιβιώσει διευρύνοντας τις εσωτερικές του αγορές, απορροφώντας την υπερπαραγωγή και αμβλύνοντας την ανεργία. Ο Kalecki είχε ήδη μιλήσει γι’ αυτό από το 1943. Οι ιστορικές προκείμενες επικράτησης της σοσιαλδημοκρατίας και αμφισβήτησης των νεοκλασικών οικονομικών είχαν ως σημείο αφετηρίας την ανάπτυξη σε εθνικό περιβάλλον, τη μεταπολεμική συναίνεση και την εντατικοποίηση της εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων. Τίποτα από όλα αυτά δεν έχει την ίδια ισχύ σήμερα.

Ας αναγνώσουμε τις απόπειρες σχεδιασμού μιας νέας κοινωνικής πολιτικής στην Ευρώπη σήμερα. Η *«Στρατηγική της Λισσαβόνας»* που εκπονήθηκε το 2000 και η μεταγενέστερη *«Ευρώπη 2020»* αποτελούν τους κεντρικούς πυλώνες αυτής της τάσης. Ας δούμε τους στόχους της δεύτερης. *«Η Ευρωπαϊκή Πλατφόρμα για την Καταπολέμηση της Φτώχειας και του Κοινωνικού Αποκλεισμού είναι μια από τις επτά εμβληματικές πρωτοβουλίες της στρατηγικής “Ευρώπη 2020” για μια έξυπνη και διατηρήσιμη ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς»*. Και αποφαίνεται πως *«Η ατζέντα περιλαμβάνει συγκεκριμένες δράσεις που θα συμβάλουν στην εντατικοποίηση των μεταρρυθμίσεων, ώστε να βελτιωθούν η ευελιξία και η ασφάλεια της αγοράς εργασίας (“ευελιξία με ασφάλεια”)»*.

Μιλάμε δηλαδή για το επισφράγισμα της διάλυσης της εθνικής

πολιτικής πρόνοιας προς όφελος μιας υπερεθνικής ατζέντας και την αυτοκατάργηση της θεμελιώδους αρχής της σοσιαλδημοκρατίας περί κοινωνικής ασφάλειας με την ολική προσχώρησή της στο νεοφιλελεύθερο δόγμα της ανάπτυξης δεξιοτήτων για την ένταξη σε μια ελαστική αγορά εργασίας με άξονα την αξιοκρατία και την αριστεία. *«Η έξυπνη και διατηρήσιμη ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς»* συγκαλύπτει επίσης το γεγονός της εξωφρενικής διόγκωσης του οικολογικού αποτυπώματος και της αναστολής των συνταγματικών διατάξεων που έχουν κανονικοποιηθεί στην καθημερινότητα των ευρωπαϊκών κοινωνιών. Δεν μπορούμε, βέβαια, να σκεφτούμε καμία αυτοεκπληρούμενη προφητεία που θα εξοστράκιζε νομοτελειακά αυτή την τάση από τον πολιτικό ανταγωνισμό. Το έλλειμμα συγκρότησής της σε πολιτικό ρεύμα στο κοινωνικο-ιστορικό πεδίο την καταδικάζει σε έναν αφανή τόπο.

Καμία επιταγή δεν προεξοφλεί πως η έξοδος από το παραδοσιακό σύστημα των ελίτ τροχοδρομεί την εδραίωση της απολυταρχίας. **Η ανάδυση στην επιφάνεια ενός πόλου ριζοσπαστικοποίησης της δημοκρατίας φαντάζει επιτακτικότερη από ποτέ.** Πού συνοψίζεται αυτή; Η πρωτογενής και εξόχως ριζοσπαστική διατύπωση των νεωτερικών συνταγμάτων, που διατρανώνει πως όλες οι εξουσίες πηγάζουν από τον λαό και ασκούνται από τον ίδιο και υπέρ αυτού, συγκαλύπτει πως η ιδιοποίηση της εξουσίας από το κυρίαρχο κράτος σημειοδοτεί και την έξοδό του από τη φανταστική αυτή συμφωνία καθώς και τη δυνατότητά του να ορίζει αυθαίρετα και ανεξέλεγκτα τα μέσα και τους σκοπούς της δημόσιας – πολιτικής σφαίρας.

> *Η εστίαση στην έννοια του πολίτη ως μια ιδιότητα πλήρους και άμεσης συμμετοχής, πρέπει να αποτελέσει το πυρηνικό κέντρο διεκδίκησης σήμερα. Ο δήμος, ως πρωταρχική συσσώρευση κοινωνικής εξουσίας και κυκλοφορίας της δύναμης των πολιτών, μπορεί να δημιουργήσει μια νέα αίσθηση συμμετοχής και απόσπασης των φυγόκεντρων, προς την Άκρα Δεξιά, ροπών.*

Η διάλυση του χώρου χωρίς δικαιώματα ανακύπτει ως πρωτεύουσα σε έναν κόσμο ραγδαία οργανωμένο σε συντεταγμένες πολιτείες,

καθώς αφαιρεί τη δυνατότητα απανθρωποποίησης. Είναι αλήθεια ότι υπάρχει μια θολή και δυσδιάκριτη πλέον γραμμή μεταξύ εντός και εκτός που ίσως και να έχει καταλυθεί. Ίσως θα έπρεπε να σκεφτούμε πως η γυμνή ζωή δεν επαρκεί ως εννοιολογικό πλαίσιο, καθώς ακόμα και η περίπτωση του πρόσφυγα που ενυλώνει αυτή την κατάσταση δεν τοποθετείται εκτός. Το γεγονός της στέρησης της νομικής ταυτότητας του πολίτη δεν αναιρεί το γεγονός πως πλήθος εξουσιών όπως η αστυνομική, η δικαστική και η στρατιωτική τον περιβάλλουν και τον διευθετούν. Η αναγκαιότητα επαναπροσδιορισμού του δυϊσμού άνθρωπος – πολίτης που διχοτομεί την ύπαρξη έτσι όπως αρθρώθηκε στο πρώτο Γαλλικό Σύνταγμα, αποτελεί εξέχον πεδίο αγωνισμού.

Τέλος, η κατοχύρωση των κοινών αγαθών ως θεμελιώδες δικαίωμα κοινωνικής χρήσης και διαχείρισης απέναντι στον κρατικό χειρισμό που προκρίνει η ακροδεξιά και την επέκταση της ιδιωτικοποίησης που υιοθετεί η φιλελεύθερη δεξιά και αριστερά, σημαίνει τον προσδιορισμό της έννοιας του δημοσίου, ως χώρου των πολιτών. Η διασπορά της νίκης του ακροδεξιού λαϊκισμού εδράζεται στη βίαιη εκρίζωση από τη συμμετοχή και το ανήκειν, στη συντριβή της ατομικότητας από δυνάμεις αλλότριες που την υπερβαίνουν και τη συνθλίβουν καθώς επίσης και από την αμηχανία μιας ζωής στο όριο. Η συμμαχία για τη ριζοσπαστικοποίηση της δημοκρατίας ως αυτόνομος πόλος αναδημιουργίας του δημόσιου χώρου, που θα κινείται στη μεθόριο της θεσμισμένης πολιτικής σφαίρας, σηματοδοτεί τη μόνη δυνατή επέμβαση διάρρηξης του φόβου και της ανασφάλειας, αναπροσαρμογής της συμμετοχής και αναδιάταξης των συσχετισμών.

Εκπομπή ΒΑΒΥΛΩΝΙΑ | Νέα Δεξιά

και Αριστερός Λόγος (audio)

Εκπομπή ΒΑΒΥΛΩΝΙΑ.
Κάθε Παρασκευή στις 14:00, στην ERTOPEN.
Αναλύσεις και σχολιασμός… από τα κάτω.

Αυτή την εβδομάδα συζητάμε για τη νέα Δεξιά και τον αριστερό λόγο, τις αντιφάσεις και τις συγκλίσεις τους. Αφορμή το συνέδριο του ΣΥ.ΡΙΖ.Α. και οι τελευταίες “διαμάχες” στη βουλή για τη διαπλοκή.

Εκπομπή ΒΑΒΥΛΩΝΙΑ – Οι Διατλαντικές Συμφωνίες TTIP, CETA (audio)

Εκπομπή ΒΑΒΥΛΩΝΙΑ.
Κάθε Παρασκευή στις 14:00, στην ERTOPEN.
Αναλύσεις και σχολιασμός… από τα κάτω.

Αυτή την εβδομάδα συζητάμε για τις διατλαντικές συμφωνίες TTIP και CETA.

Η CETA, η TTIP και η TISA είναι οι συμφωνίες που παραδίδουν έδαφος και υπέδαφος στις πολυεθνικές για κερδοσκοπία χωρίς όρια και χωρίς προφύλαξη, καταργώντας όλα τα εμπόδια ελέγχου με δραματικές επιπτώσεις στην παραγωγή και ασφάλεια των τροφίμων, στο περιβάλλον, σε δικαιώματα.

Στο 2ο μέρος της εκπομπής σχολιάζουμε και την πρόσφαση "διαμάχη" εκκλησίας-κράτους με αφορμή το ζήτημα του μαθήματος των θρησκευτικών στα σχολεία.

Ο Νεοφιλελευθερισμός και η Πολιτική της Ασημαντότητας

David Ames Curtis

Μετάφραση: Αλέξανδρος Σχισμένος

Κάποιες μέρες πριν την πτώση του Τείχους του Βερολίνου, ο Καστοριάδης επικεντρώθηκε στην καταγγελία της «ανησυχητικής κενότητας» του πολιτικού λόγου στη Δύση και επίσης στην κενότητα του «νεοφιλελεύθερου λόγου [που περιλαμβάνει] μια ελεεινή ισοπέδωση όσων έλεγαν οι μεγάλοι Φιλελεύθεροι του παρελθόντος».[1]

Αυτή η θεματοποίηση του νεοφιλελευθερισμού εντός του πλαισίου της «ασημαντότητας» των σύγχρονων μορφών βαρβαρότητας έχει μέγιστες συνέπειες για τη σύγχρονη κατανόηση του καπιταλισμού και της φαντασιακής του θέσμισης. «Ο νεοφιλελεύθερος λόγος» δήλωσε [ο Καστοριάδης] στο "Fait et a faire" (1989), θα πρέπει να θεωρηθεί «μία άθλια φάρσα προορισμένη για ηλίθιους».[2]

«Η ρητορική της θάτσερ και του Ρήγκαν δεν άλλαξε τίποτε σημαντικό (η μεταβολή στην τυπική ιδιοκτησία κάποιων μεγάλων επιχειρήσεων δεν αλλάζει ουσιαστικά τη σχέση τους με το Κράτος)… η γραφειοκρατική δομή της μεγάλης επιχείρησης παραμένει άθικτη [και] το μισό της εθνικής παραγωγής διατρέχει τον δημόσιο τομέα με τον ένα ή τον άλλο τρόπο (το Κράτος,

οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης, την Εθνική Ασφάλιση)… Κάπου ανάμεσα στο μισό και στα δύο τρίτα των τιμών των ειδών διατροφής και των υπηρεσιών που εισάγονται στην τελική εθνική δαπάνη με τον ένα τρόπο ή τον άλλο καθορίζονται, ρυθμίζονται, ελέγχονται ή επηρεάζονται από την Κρατική πολιτική και… η κατάσταση είναι μη αναστρέψιμη (10 χρόνια εξουσίας της Θάτσερ και του Ρήγκαν δεν έφεραν καμία ουσιαστική αλλαγή σε αυτό.

Μέσα στην συλλογική προσποιητή αμνησία το γεγονός πως «η νεοφιλελεύθερη ιδεολογία είχε ήδη αποδομηθεί από κάποιους ακαδημαϊκούς οικονομολόγους τη δεκαετία του ’30», απλώς θάβεται. «Οι άνθρωποι προσποιούνται πως λησμονούν ότι η σημερινή οικονομία είναι μία οικονομία ολιγοπωλίων, όχι μια ανταγωνιστική οικονομία».[3]

Η ρητορική των Ρήγκαν – Θάτσερ «δεν άλλαξε τίποτε σημαντικό;». Ο Καστοριάδης και συγκεκριμένα το κείμενό του «Μοντέρνος καπιταλισμός και επανάσταση», έχει κατηγορηθεί για απαρχαιωμένες περιγραφές ενός Φορντικού κόσμου πλήρους απασχόλησης.[4] Ωστόσο, μέλη του «Σοσιαλισμός ή Βαρβαρότητα», –τουλάχιστον όσοι υποστήριξαν το εν λόγω αμφιλεγόμενο κείμενο– υπήρξαν, ισχυρίστηκε ο Καστοριάδης, ίσως οι μόνοι «που το 1959-60 είπαν ότι το πρόβλημα στη σύγχρονη Δυτική, ανεπτυγμένη, καπιταλιστική κοινωνία ΔΕΝ είναι το οικονομικό πρόβλημα».[5] Συμμετέχοντας στην «κρίση των κοινωνικών φαντασιακών σημασιών», ο ύστερος Φιλελευθερισμός δεν μπορεί να θεωρηθεί με σοβαρότητα με τους δικούς του στενούς ιδεολογικά οικονομικούς όρους. Η νεοφιλελεύθερη ρητορική δεν άλλαξε τίποτε· αυτό όμως δεν σημαίνει ότι τίποτε σημαντικό δεν άλλαξε, καθώς η παλίρροια της ασημαντότητας συνέχισε, και συνεχίζει, να ανεβαίνει.[6] Ο νεοφιλελεύθερος λόγος δεν καθορίζει την νέα πραγματικότητα· αντιθέτως, η συνεχής και βαθύνουσα καταστροφή νοήματος που είναι συμφυής με το πρόταγμα της καπιταλιστικής ορθολογικοποίησης περιλαμβάνει τους ανορθολογισμούς μίας διαλυτικής νεοφιλελεύθερης ιδεολογίας, όπως και τις πραγματικές συνέπειες της «αντιδραστικής αντεπίθεσης».[7] Τον Μάιο του 1989, ο Καστοριάδης δήλωσε ότι

«η μόνη πραγματικά παρούσα και δεσπόζουσα σημασία είναι η καπιταλιστική σημασία, η επ’ αόριστον δηλαδή επέκταση της «κυριαρχίας», η οποία εν τω μεταξύ έχει χάσει –και αυτό είναι το καίριο σημείο– όλο το περιεχόμενο που της παρείχε στο παρελθόν η ζωτικότητά της και το οποίο επέτρεπε στις διαδικασίες ταύτισης να ολοκληρώνεται κουτσά στραβά».[8] Σαν αποτέλεσμα, «το να κερδίζεις όμως, παρά τη νεοφιλελεύθερη ρητορική, έχει σήμερα χάσει σχεδόν κάθε επαφή με οποιαδήποτε κοινωνική λειτουργία, ακόμα και με οποιαδήποτε εσωτερική, ως προς το σύστημα, νομιμοποίηση».[9] Και ακόμη, παρά τη ρητορική, «αυτό το μείγμα της χρηματικής νόρμας και της γραφειοκρατικής – ιεραρχικής νόρμας επαρκεί για εμάς, ώστε να συνεχίσουμε να χαρακτηρίζουμε τις πλούσιες φιλελεύθερες κοινωνίες σαν κοινωνίες ενός κατακερματισμένου γραφειοκρατικού καπιταλισμού»[10], αντίθετα από ό,τι θα υποστήριζε το ασυνεπές περιεχόμενο της νεοφιλελεύθερης ιδεολογίας.

Η «φιλελεύθερη αντεπίθεση (με την καπιταλιστική έννοια του όρου), αρχικά του ζεύγους θάτσερ – Ρήγκαν», πραγματικά, «επιβλήθηκε παντού» – στους Γάλλους «Σοσιαλιστές», στους Σκανδιναβούς, κτλ, διαπίστωσε ο Καστοριάδης στην «Αποσάθρωση της Δύσης» (1991)[11]. Δημιουργώντας μια «άνετη ή ανεκτή κατάσταση για το 80 ή 85% του πληθυσμού (που έχει παραλύσει, επιπλέον, από τον φόβο της ανεργίας) και μεταφέρεται όλη η κόπρος του συστήματος στο 15 ή 20% των «κατώτερων στρωμάτων» της κοινωνίας, τα οποία δεν μπορούν να αντιδράσουν ή μπορούν να αντιδράσουν μόνο με τη βία, την περιθωριοποίηση και την εγκληματικότητα· άνεργοι και μετανάστες στην Γαλλία και την Αγγλία, μαύροι και ισπανόφωνοι στις Ηνωμένες Πολιτείες, κ.λπ.».[12] Αυτό που «αυτή η ρητορική-καμουφλάζ επέτρεψε σε κάποιον» να κάνει, «αθετώντας τους διακηρυγμένους σκοπούς» ήταν το «να επιτύχει τους πραγματικούς σκοπούς της νέας πολιτικής: πολύ απλά, την αναδιανομή του εθνικού πλούτου προς όφελος των πλουσίων εις βάρος των φτωχών.»[13] Ύστερα από ένα ιντερλούδιο με την υπαγορευμένη από το Ανώτατο Δικαστήριο των Η.Π.Α. εκλογή του «πρώτου Προέδρου με Μάστερ στη Διοίκηση Επιχειρήσεων» [σ.τ.μ., δηλαδή του George W. Bush] να οδηγεί

στη μεγαλύτερη οικονομική κατάρρευση μετά τη Μεγάλη Ύφεση, δεν προκαλεί έκπληξη το ότι αυτή η λογική έχει αναπτυχθεί αρκετά, ώστε να καταστήσει, στη σκέψη πολλών ανθρώπων, το «1%» εύλογο στόχο για το «99%».

Αυτός ο «άμετρος θρίαμβος του καπιταλιστικού φαντασιακού υπό τις πλέον χονδροειδείς μορφές του», όπως τον περιέγραψε ο Καστοριάδης λίγο πριν τον θάνατό του δεν συνέβη εν κενώ, θα έλεγε κανείς ή μάλλον, ήταν το πλαίσιο του κενού –η άνοδος της ασημαντότητας– που επέτρεψε τον θρίαμβο. Η «αντιδραστική αντεπίθεση», «εκμεταλλεύτηκε τη χρεοκοπία των παραδοσιακών «αριστερών» κομμάτων, την τεράστια απώλεια επιρροής των συνδικάτων, την τερατωδία των καθεστώτων του «υπαρκτού σοσιαλισμού» που είχε γίνει έκδηλη και πριν από την κατάρρευσή τους, την απάθεια και την ιδιώτευση των λαών, την αυξανόμενη οργή τους κατά της υπερτροφίας και του παραλογισμού των κρατικών γραφειοκρατιών»[14].

Διατηρώντας το μοτίβο Βαρβαρότητα ή Αυτονομία μέσα στο σύγχρονο κενό νοήματος, ο Καστοριάδης επισημαίνει την αντίθετη πλευρά του νομίσματος αυτής της «επιστροφής σε μια τυφλή και βάναυση μορφή φιλελευθερισμού», δηλαδή, τη συνακόλουθη συνθήκη της ύπαρξής της: «[εκτός του τελευταίου] όλοι αυτοί οι παράγοντες εκφράζουν, έμμεσα ή άμεσα, την κρίση του κοινωνικοϊστορικού προτάγματος της ατομικής και συλλογικής αυτονομίας».[15] Ήδη το 1986, υποστήριξε πως «η δύναμη αυτού του ψευδοφιλελευθερισμού… σε μεγάλο βαθμό… πηγάζει από αυτό, το ότι η «φιλελεύθερη» δημαγωγία γνωρίζει πώς να αιχμαλωτίσει το βαθιά αντιγραφειοκρατικό και αντικρατικό κίνημα και αίσθημα που υπάρχει από τη δεκαετία του ’60 (και το οποίο διέφυγε της προσοχής των «σοσιαλιστών» ηγετών).[16] Δεν είναι ότι ο Καστοριάδης παρέμεινε κολλημένος σε μία υποτιθέμενα απαρχαιωμένη θεωρία του «γραφειοκρατικού καπιταλισμού»· είναι πως αυτό που αποκαλείται «Αριστερά» εγκατέλειψε στη «Δεξιά» το διαρκές αίσθημα εναντίωσης του λαού προς την γραφειοκρατία και το Κράτος. Στην «Ακυβέρνητη Κοινωνία» (1993)[17] παρατήρησε τη «σχεδόν ολοκληρωτική εξάλειψη της σύγκρουσης, είτε είναι

κοινωνικοοικονομική, πολιτική ή “ιδεολογική”». Δεν το έκανε για να διασκεδάσει με την «ασημαντότητα», ή από τυφλότητα απέναντι στις σύγχρονες δυνατότητες αλλαγής, αλλά για να παραδεχτεί ειλικρινά πως ο «θρίαμβος… του «φιλελεύθερου» – καπιταλιστικού φαντασιακού και η σχεδόν εξάλειψη κάθε άλλης μεγάλης φαντασιακής σημασίας της νεωτερικότητας, του προτάγματος της ατομικής και συλλογικής αυτονομίας», είχε αλλάξει σε μεγάλο βαθμό την κατάσταση που είχε περιγράψει στο «Σύγχρονος καπιταλισμός και Επανάσταση».[18] Αυτή η νίκη της «αποκαλούμενης Νεοφιλελεύθερης αντεπίθεσης» –και σημειώστε τη φράση «αποκαλούμενης Νεοφιλελεύθερης»– «έχει επιβάλει πράγματα που προηγουμένως έμοιαζαν αδιανόητα: άμεσες περικοπές στους πραγματικούς μισθούς και μερικές φορές ακόμη και στους ονομαστικούς μισθούς, για παράδειγμα, ή αλλιώς επίπεδα ανεργίας που εγώ ο ίδιος πίστευα, και έγραφα, το 1960, ότι είχαν καταστεί αδύνατα, διότι θα προκαλούσαν μία κοινωνική έκρηξη. Λοιπόν, τίποτε δεν συνέβη. Υπάρχουν λόγοι γι’ αυτό, κάποιοι σχετικοί με τον οικονομικό κύκλο –η απειλή, σε μεγάλο βαθμό μπλόφα, της «κρίσης» που εξαρτάται από τα «αποθέματα πετρελαίου» και ούτω καθεξής– και άλλοι πολύ πιο βαθείς. Βασικά, παρατηρούμε την ολοκληρωτική κυριαρχία του καπιταλιστικού φαντασιακού: την κεντρικότητα του οικονομικού, την ατελείωτη και υποτιθέμενα ορθολογική επέκταση της παραγωγής, της κατανάλωσης και του περισσότερο ή λιγότερο σχεδιασμένου και χειραγωγημένου «ελεύθερου χρόνου». Αυτή η εξέλιξη δεν εκφράζει μόνο τη νίκη των κυρίαρχων στρωμάτων, που θα ήθελαν να αυξήσουν την εξουσία τους. Σχεδόν το σύνολο του πληθυσμού συμμετέχει σε αυτό. Προσεκτικά αποτραβηγμένος στην ιδιωτική του σφαίρα, ο πληθυσμός αρκείται σε άρτο και θεάματα. Τα θεάματα παρέχονται ιδίως από την τηλεόραση (και τα «σπορ»), ο άρτος από όλα τα γκάτζετ που είναι διαθέσιμα ανάλογα με τα διάφορα εισοδηματικά επίπεδα. Με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, όλα τα κοινωνικά στρώματα έχουν πρόσβαση σε αυτό το ελάχιστο επίπεδο άνεσης· μόνο οι μειονότητες που δεν έχουν [πολιτική] βαρύτητα αποκλείονται από αυτό… Η μεγάλη πλειοψηφία του πληθυσμού μοιάζει να αρκείται στον ελεύθερο χρόνο και τα γκάτζετ, με κάποιες περιστασιακές συντεχνιακές αντιδράσεις που

δεν έχουν πιθανότητα να έχουν συνέπειες. Αυτή η πλειοψηφία δεν φέρει κάποια συλλογική επιθυμία, κανένα πρόταγμα εκτός από τη διαφύλαξη της κατάστασης πραγμάτων».[19]

Και για να μην θεωρήσει κανείς ότι αυτή η «αποκαλούμενη Νεοφιλελεύθερη» νίκη θα σήμαινε μία επιστροφή στην προηγούμενη κατάσταση πραγμάτων, ο Καστοριάδης προσθέτει αμέσως: «Σε αυτή την ατμόσφαιρα, οι παραδοσιακές ασφαλιστικές δικλείδες της καπιταλιστικής "δημοκρατίας" καταρρέουν, η μία μετά την άλλη» και συνεχίζει απαριθμώντας τους τρόπους με τους οποίους αυτή η νίκη είναι πράγματι μία πύρρειος νίκη για τον καπιταλισμό, επειδή, καθώς η «ανθρωπότητα πριονίζει το κλαδί στο οποίο κάθεται», οικολογικά, υπάρχει, ακόμη και εν τη απουσία κάποιας άμεσης αντιπαράθεσης, μία συνεχιζόμενη καταστροφή των καίριων σημασιών που επέτρεψαν στον καπιταλισμό να ευημερήσει και να ανθίσει.

Αυτή η «νίκη της αποκαλούμενης Νεοφιλελεύθερης αντεπίθεσης», που αποδίδει «κεντρικότητα στο οικονομικό», έχει οδηγήσει πολλούς, από εμμονικούς με την εξουσία Φουκωικούς μέχρι νοσταλγικούς φονταμενταλιστές Μαρξιστές, να πιστέψουν ότι μας έχει καθ' ολοκληρίαν επιβληθεί ένα εντελώς καινούργιο καθεστώς, που προσδιορίζεται από τη νεοφιλελεύθερη καπιταλιστική ιδεολογία, ή ότι μπορούμε να επιστρέψουμε στους καθησυχαστικούς «νόμους» της καπιταλιστικής συσσώρευσης, πιθανώς καταφέρνοντας να βρούμε επιτέλους την ορθή ερμηνεία του «φετιχισμού του εμπορεύματος» στο πρώτο κεφάλαιο του Κεφαλαίου.

Αυτό που δείχνει η κατανόηση του καπιταλισμού σαν μία φαντασιακή θέσμιση της κοινωνίας –όταν κανείς συμπεριλάβει τη διττή θέσμιση της νεωτερικότητας και την υπερτροφική καταστρεπτική «κρίση των κοινωνικών φαντασιακών σημασιών» που διέρχεται– είναι ότι δεν υπάρχει επιστροφή στην προηγούμενη κατάσταση πραγμάτων, ούτε είναι (ακόμη) εύλογο να πιστέψουμε ότι ζούμε τώρα σε μια πλήρως οικονομική κοινωνία, αδιαπέραστη από κάθε αντιπαράθεση και λειτουργώντας αποκλειστικά με τη δική της «λογική».

Ο κίνδυνος του να εκλάβουμε τον Νεοφιλελευθερισμό κυριολεκτικά είναι πως, αν δεχτούμε αφελώς τις προκείμενές του, μπορεί να «αφομοιωθούμε» από αυτές, και έτσι να αγνοήσουμε τόσο την ασυνέπειά του, όσο και τις αυτοκαταστροφικές του τάσεις (τις οποίες μπορούμε να εκμεταλλευτούμε για τον κοινωνικό μετασχηματισμό, όμως μόνο μέσα από μία ανανέωση του προτάγματος της αυτονομίας), όσο και τους πιο τετριμμένους «πραγματικούς σκοπούς» του (μια ριζική αναδιανομή του πλούτου μέσω της επιβολής της χρηματικής νόρμας, που ωστόσο είναι αυτο-υπονομευτική).

Μπαίνουμε στον πειρασμό να πούμε ότι υπάρχει κάποια αντικειμενική σύμπτωση ανάμεσα σε εξίσου δογματικές και εξεζητημένες και υπέργηρες ιδεολογίες, τους «φονταμενταλιστές των αγορών» του Νεοφιλελευθερισμού που με θράσος μας λένε ότι «δεν υπάρχει εναλλακτική» και συμπίπτουν με μία κατ' ελπίδα «επιστροφή στον Μαρξ» που θέλει να διαγράψει ό,τι συνέβη μετά το 1848 ή το 1867 και να μας παραδώσει ένα αυτομάτως εγγυημένο μέλλον.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

1. "When East Tips West" (συνέντευξη δημοσιευμένη την 1η Νοέμβρη, 1989 στο περιοδικό *Construire*, όργανο της ελβετικής κοπερατίβας Migros).
2. "Done and ToBe Done" (1989). Ο Καστοριάδης προσθέτει, «*Η ασυνέπεια –ή μάλλον η ξεδιάντροπη κοροϊδία– του σύγχρονου «Φιλελευθερισμού»… αψηφεί τη φαντασία».*
3. When East Tips West", ο.π.. Προσθέτει: *«Η λογική της αγοράς θα προϋπέθετε, για παράδειγμα, ότι κάποιος θα έπρεπε καλύτερα να είναι ικανός να ανακαλύψει μία ορθολογική βάση για την τιμή του κεφαλαίου, ή την πραγματική του αξία. Τώρα, αυτό είναι αδύνατον· δεν υπάρχει «αντικειμενική αξία» του κεφαλαίου»*. Επτά μήνες αργότερα, στο πρώτο συνέδριο για τον Καστοριάδη στο Cerisy, είπε: *«Συνοδεύοντας την επίθεση των Ρήγκαν –*

θάτσερ, αυτή η οπισθοδρόμηση επέτρεψε στα αρπαχτικά του Σικάγο να ξεθάψουν κάποιες παλιές ιδέες που είχαν διαψευστεί από καιρό (στην πραγματικότητα, την ποσοτική θεωρία του χρήματος), στους «ειδικούς» του ΔΝΤ να σφυρηλατήσουν μερικά ακόμη καρφιά στο φέρετρο των φτωχών χωρών και στον κύριο Guy Sorman στη Γαλλία να γίνει ο απόστολος του οικονομικού Διαφωτισμού».

4. Παρόμοιες κριτικές ξεχνούν να αναφέρουν τις αναλύσεις του για τις μεταβολές στον σύγχρονο καπιταλισμό.
5. Στην συνέντευξή του για την εκπομπή *«Παρασκήνιο»* της ΕΡΤ το 1984. Διαθέσιμη στους παρακάτω συνδέσμους: https://vimeo.com/85082034 και https://www.youtube.com/watch?v=hs9ZsKj-o1k . Διευκρινίζει ακόμη περισσότερα, λέγοντας: *«Δεν είναι το πρόβλημα της απαθλίωσης του προλεταριάτου, είτε σχετικής είτε απόλυτης, αλλά το πρόβλημα είναι αλλού. Το πρόβλημα είναι η ελευθερία των ανθρώπων μέσα στην παραγωγή, το πρόβλημα είναι στην καθημερινή τους ζωή, το πρόβλημα είναι στην οικογένεια, το πρόβλημα είναι στην εκπαίδευση κτλ κτλ. Από αυτή την άποψη προσφέραμε μια βασική αναθεώρηση σχετικά με τους σκοπούς μιας δράσης η οποία θέλει μία πραγματική κοινωνική αλλαγή»* (00:14:10 – 00:14:50).
6. Μία διαύγαση με περισσότερες αποχρώσεις βρίσκεται στο "The *Coordinations*: A Preface" (1994): «Αυτή η επίθεση συνοδεύτηκε από *–καθορίστηκε αλλά επίσης καθόρισε–* μια ιδεολογική υποχώρηση πρωτοφανούς εμβέλειας. Οι ιδεολογίες της «Αριστεράς» εισήλθαν σε μία νέα φάση έντονης αποσύνθεσης, ενώ τα «δεξιά» ρεύματα με ευτυχία νεκρανάστησαν θεμελιώδη λάθη που είχαν αναιρεθεί πριν τρία τέταρτα του αιώνα (όπως ο μονεταρισμός – μία απλή επανέκδοση, με οικονομετρικό εξώφυλλο, της παλιάς ποσοτικής θεωρίας του χρήματος ή της οικονομίας της παράπλευρης προσφοράς, που έχει χαρακτηριστεί από τον ίδιο τον [πρώην Πρόεδρο] George Herbert Walker Bush ως «οικονομία-βουντού». Επιπροσθέτως, αυτές οι κυβερνητικές διακηρύξεις ήταν σκανδαλώδεις παραβιάσεις της ίδιας τους

της πρακτικής – ένα φαινόμενο που αξίζει να σημειώσουμε, όχι επειδή θα ήταν εντελώς καινούργιο, αλλά επειδή είναι πρακτικά ανήκουστο στο οικονομικό πεδίο. Η Θάτσερ και ο Ρήγκαν εκλέχθηκαν με την υπόσχεση να απαλλάξουν την κοινωνία από τη «Μεγάλη Κυβέρνηση»· στο τέλος των αντίστοιχων θητειών τους, το ποσοστό του ΑΕΠ που πήγαινε σε κυβερνητικές δαπάνες παρέμεινες πρακτικά απαράλλακτο. Είχαν αποκηρύξει τον Κεϋνσιανισμό με απέχθεια – αλλά κάθε Κεϋνσιανός θα είχε καταδικάσει σαν υπερβολικά σε σημείο γελοιότητας τα ελλείμματα της κυβέρνησης Ρήγκαν». Όπως έχω σημειώσει, «Ο πολεμικός Κεϋνσιανισμός ήταν μία επιλογή που ο Καστοριάδης είπε ότι ο Ρήγκαν μεταχειρίστηκε τη δεκαετία του 1980 και ο υιός Μπους χρησιμοποίησε, με καταστρεπτικά αποτελέσματα, τη δεκαετία του 2000» (*ASA*, p. xxxi).

7. Βλ. *«Η ορθολογικότητα του καπιταλισμού»*, εκδ. Υψιλον, 1996.
8. Βλ. *«Η κρίση της διαδικασίας ταύτισης»,* στον τόμο *«Η άνοδος της ασημαντότητας»*, σελ. 177, εκδ. Υψιλον, 2000.
9. Ο.π. σελ. 178.
10. Στον διάλογο, “What Democracy?”
11. Στον τόμο, *Η άνοδος της ασημαντότητας,* σελ. 77 κ.ε.
12. Ο.π. σελ. 94
13. “The *Coordinations*: A Preface” (1994)
14. *Η «ορθολογικότητα» του καπιταλισμού,* σελ. 62-63.
15. Ο.π. σελ. 63.
16. “We Are Going Through a Low Period…” (1986)
17. Στην Ελλάδα δημοσιευμένη από τις Εκδόσεις Ευρασία, Αθήνα 2011.
18. Στα ελληνικά από τις εκδόσεις Ύψιλον, Αθήνα 1987.
19. Βλ. *«Ακυβέρνητη Κοινωνία», ο.π.*

Ο David Ames Curtis είναι Αμερικάνος μεταφραστής, συγγραφέας, ακτιβιστής και στενός συνεργάτης του Κορνήλιου Καστοριάδη. Συνιδρυτής του Agora International, μιας διεθνούς διαδικτυακής πλατφόρμας αφιερωμένη στο πρόταγμα της αυτονομίας και στην συλλογή και προώθηση της παγκόσμιας βιβλιογραφίας του Καστοριάδη. Εχοντας μεταφράσει πάνω από ένα εκατομμύριο λέξεις από γραπτά του μεγάλου φιλοσόφου, δικαίως θεωρείται ο επίσημος μεταφραστής του στον αγγλόφωνο κόσμο. Μεταξύ άλλων είναι υπεύθυνος έκδοσης, μετάφρασης και επιμέλειας του τόμου The Castoriadis Reader και του τρίτομου έργου Political and Social Writings. Βρέθηκε μεταξύ των ομιλητών του B–FEST 5.

Περιοδικό Βαβυλωνία #Τεύχος 18

Νεοφιλελεύθερη ΕΕ και Ακροδεξιά: Μια Σχέση Διαλεκτικής

Αντώνης Μπρούμας

Η σύγχρονη Ευρώπη σημειώνει ακροδεξιές τάσεις σε επίπεδο εξουσίας. Στη Φινλανδία, στην Πολωνία και στην Ουγγαρία η ακροδεξιά ήδη συμμετέχει στην κυβέρνηση, ενώ στην Ολλανδία, στη Γαλλία και στην Αυστρία αποτελεί την πρώτη πολιτική δύναμη με βάση τις δημοσκοπήσεις. Ακολουθούν σε ακροδεξιά δυναμική χώρες όπως η Δανία, η Ελβετία, το Ηνωμένο Βασίλειο και η Ιταλία. Δεν θα επεκταθούμε εδώ για τις αντίστοιχες τάσεις στην άλλη πλευρά του Ατλαντικού, που εκδηλώνονται με ακόμη πιο ηχηρά χουλιγουντιανό τρόπο με τους υποψηφίους του

Ρεπουμπλικανικού κόμματος για την προεδρία των ΗΠΑ. Πέρα βέβαια από τις κάλπες και την αντιπροσώπευση, τα πράγματα στη βάση των κοινωνιών είναι πολύ πιο σύνθετα, όπου διαδραματίζεται μία άγρια μάχη των ακροδεξιών δυναμικών με τα ζωντανά κομμάτια της κοινωνίας και τα ριζοσπαστικά κοινωνικά κινήματα. Το επιχείρημα του γράφοντος είναι πως η σημερινή ακροδεξιά βρίσκεται σε μία ιδιότυπη διαλεκτική σχέση με τον κυβερνώντα ευρωπαϊκό νεοφιλελευθερισμό και ήδη αναπτύσσει μία δυναμική ηγεμονίας, τουλάχιστον στον πυρήνα της σύγχρονης Ευρώπης.

Η ακροδεξιά σήμερα έχει σύγχρονα αίτια, καινοτόμα χαρακτηριστικά και μεγάλη εμβέλεια. Έτσι, συγκρίσεις με το παρελθόν του φασισμού/ναζισμού είναι σε πολύ μικρό βαθμό βοηθητικές. Σε γενικές γραμμές, η ακροδεξιά αποτελεί μία κοινωνικο-πολιτική απάντηση στις αρνητικές εξωτερικότητες της καπιταλιστικής παγκοσμιοποίησης. Απαντά επίσης στην αποσταθεροποίηση από την αγορά κάθε κοινωνικής δομής, η οποία ξεκινά από το κράτος και τα εταιρικά σχήματα και αγγίζει τις κάθε είδους ανθρώπινες κοινότητες και την οικογένεια. Έτσι λοιπόν, η ακροδεξιά στροφή κομίζει νέα στοιχεία για το κυρίαρχο σύστημα εξουσίας. Μέσα από την αναπόληση ενός παρελθόντος μίας φαντασιακής κοινότητας/έθνους, που σήμερα δέχεται επίθεση από τις δυνάμεις της παγκοσμιοποίησης, συνθέτει μία νέα συγκολλητική ουσία για τις κοινωνίες, που ελλείπει από τους απρόσωπους θεσμούς της εμπορευματικής αγοράς και την αδύναμη κοινότητα του χρήματος.

Η ψευδο-κοινοτική αυτή πρόταση έχει μεγάλη απήχηση σε ομάδες πληθυσμού, όπως οι ευρωπαϊκές μεσαίες τάξεις, που έχουν υποστεί βαθιά αλλοτρίωση/εξατομίκευση από τη λειτουργία της αγοράς και έχουν απολέσει κοινοτικούς δεσμούς του παρελθόντος, ρέποντας έτσι σε έναν –τρομακτικό και για τους ίδιους– κοινωνικό κανιβαλισμό. Επίσης, είναι εξαιρετικά ευνοϊκή για τις κυρίαρχες τάξεις, που στον διαχωρισμό φίλου/εχθρού εύκολα εμπίπτουν εαυτές στην κατηγορία του φίλου, ενώ στην κατηγορία του εχθρού μπορούν εύκολα να νομιμοποιήσουν στη συνείδηση της

κοινωνίας διάφορους αποδιοπομπαίους τράγους ως υπαίτιους για τις αρνητικές εξωτερικότητες της κυριαρχίας/εκμετάλλευσής τους πάνω στο κοινωνικό σώμα. Όπως και στον μεσαίωνα που η Εκκλησία κυριαρχούσε και βασάνιζε αλλά οι μάγισσες καίγονταν στην πυρά, έτσι και με τους ακροδεξιού τύπου σύγχρονους, πλην αρχέγονους, δυϊσμούς, οι κυρίαρχες δυνάμεις του σήμερα μπορούν να διαφεύγουν εύκολα από την κοινωνική οργή για την ανισότητα, επενδύοντας στον φόβο για τη διαφορετικότητα.

Τέλος, η ακροδεξιά πρόταση αποτελεί μοναδική ευκαιρία για την επανανομιμοποίηση των πολιτικών θεσμών του έθνους-κράτους, χωρίς να αλλάζει τίποτα στα γενεσιουργά κοινωνικά φαινόμενα της απονομιμοποίησής του. Παλιά οι Ρωμαίοι άρχοντες έδιναν στον λαό άρτο και θεάματα. Τώρα, οι αποσυντιθέμενες δομές των εθνών-κρατών από τη λαίλαπα της καπιταλιστικής παγκοσμιοποίησης μπορούν να συνεχίζουν τις ίδιες νεοφιλελεύθερες πολιτικές αλλά να αναστείλουν πρόσκαιρα τους ρυθμούς αποσύνθεσής τους πουλώντας εθνική ιδεολογία.

Σε αντίθεση με την προοδευτική απάντηση, που έχει κόστος για το άτομο, αφού απαιτεί ενεργοποίηση και δημιουργία εναλλακτικών κοινωνικών σχέσεων, η ακροδεξιά απάντηση είναι μικρο-κοινωνικά ελκυστική και μακρο-κοινωνικά άμεσα εφαρμόσιμη. Σε πολλά επίπεδα λειτουργεί μάλιστα παραπληρωματικά σε σχέση με τον νεοφιλελευθερισμό. Ενώ στον νεοφιλελευθερισμό η σύνδεση ατόμου – κοινωνίας παρέχεται μέσα από τον απρόσωπο θεσμό της αγοράς, στην ακροδεξιά παρέκκλιση μία τέτοια σύνδεση παρέχει ιδεολογικά στοιχεία που λειτουργούν συμπληρωματικά με την αγορά, όπως την αίσθηση μίας κοινότητας και κοινής μοίρας. Έτσι, η ακροδεξιά πρόταση παρέχει στο άτομο ένα αίσθημα του [ψευδο]ανήκειν χωρίς κανένα προσωπικό κόστος και μια ταυτότητα στη βάση διαχωρισμών φίλος/εχθρός, που δίνει μπούσουλα για την πλοήγηση μέσα σε μία πολυσύνθετη πραγματικότητα. Ταυτόχρονα, βασιζόμενη τυφλά στην ιεραρχία και σε μία πλήρως διαμεσολαβημένη σχέση με την πολιτική, αρκείται στη διαμόρφωση πολιτικής άποψης και στην ανάθεση της διαχείρισης του συλλογικού στους ηγέτες. Καλύπτοντας δε τις

κοινωνικές αντιθέσεις μέσα από το έθνος, δεν απαιτεί από το άτομο τη σύγκρουση με τις σχέσεις κυριαρχίας/εκμετάλλευσης, αντίθετα τις συγκαλύπτει, τις νομιμοποιεί ως φίλιες και, τελικά τις επιτείνει.

Εντούτοις, η ακροδεξιά πρόταση για την κοινωνία δεν πέφτει από τον ουρανό. Αντιθέτως, πατά πάνω στα συντρίμμια του κοινωνικού ιστού, που αναπαράγει ο νεοφιλελευθερισμός. Η καθημερινή βιωματική μετατροπή των ανθρώπων ως μέσων προς αλλότριους σκοπούς από τον νεοφιλελεύθερο καπιταλισμό, αποτελεί το ιδανικό υπόστρωμα του ναζισμού για τη μετατροπή των ανθρώπων ως μέσων προς τον ανώτερο εθνικό σκοπό των στρατοπέδων συγκέντρωσης και των πολέμων. Η εργαλειακή λογική κόστους/οφέλους, όπου η πληροφορημένη για τις κοινωνικές αντιθέσεις πολιτική αντικαθίσταται από έναν ψευδοαντικειμενικό τεχνοκρατισμό, γίνεται το υπερεργαλείο της ακροδεξιάς πρότασης για το βάθεμα της διαχείρισης του ανθρώπινου όντος ως γυμνής ζωής. Η υποκριτική αδιαφορία του νεοφιλελευθερισμού για τις ανισότητες κοινωνικής εξουσίας, που αναπαράγονται από το κεφάλαιο και τις εμπορευματικές αγορές ως δήθεν το απόγειο της ελευθερίας, νομιμοποιεί εύκολα την εξύμνηση της κοινωνικής ιεραρχίας και κυριαρχίας, που απαντάται στον ολοκληρωτισμό.

Στο μακρο-κοινωνικό επίπεδο, η ακροδεξιά πρόταση είναι πρόταση εξουσίας. Αφήνοντας άθικτο το νεοφιλελεύθερο οικονομικό μοντέλο στο εσωτερικό, επενδύει σε έναν προστατευτισμό στις σχέσεις με τη διεθνή αγορά. Και κυρίως αναιρεί βασικές δημοκρατικές κατακτήσεις, τάση – κλειδί στη σύγχρονη φάση του καπιταλισμού και μεγάλο ζητούμενο για τη νεοφιλελεύθερη ολοκλήρωση των κοινωνιών. Έτσι, η ακροδεξιά απάντηση βαθαίνει κάποιες πλευρές της παγκοσμιοποίησης (οικονομικός ανταγωνισμός μεταξύ εθνικών οικονομιών, εντατικοποίηση εκμετάλλευσης της εργασίας και καταστροφής των φυσικών πόρων, μετάβαση προς μη δημοκρατικά καθεστώτα). Αποτελεί όμως σημαντικό κίνδυνο για κάποιες άλλες, αφού διαθέτει μία εγγενή ροπή προς την αυτοκαταστροφή. Σε μικρο-κοινωνικό επίπεδο, η ροπή αυτή οφείλεται στην επένδυση σε κατά βάση σκοτεινά στοιχεία της

ανθρώπινης ουσίας, όπως ο φόβος για τον άλλο, ο ετεροκαθορισμός μέσα από το δίπολο φίλου/εχθρού, το μίσος και ο πόλεμος κατά του διαφορετικού, αντί για φωτεινά στοιχεία όπως το μοίρασμα, η αλληλεγγύη, η συνεργασία, η δημοκρατική αυτο-κυβέρνηση. Αν οι ανθρώπινες κοινωνίες στηρίζονται κατά το μέγιστο μέρος τους στη συνεργασία, εύλογα αντιλαμβάνεται κανείς το πόσο διαλυτικά λειτουργούν οι από τα πάνω επιβολές αντίρροπων τάσεων. Ωστόσο, κάθε ακροδεξιά παρέκκλιση του νεοφιλελευθερισμού δεν ρέπει προς τον πόλεμο μόνο στο εσωτερικό κάθε κοινωνίας, αλλά επεκτείνεται στον πόλεμο και μεταξύ κοινωνιών. Το γεγονός αυτό αναπόφευκτα διακινδυνεύει στο σύνολό της την εύρυθμη λειτουργία των αγορών. Η ακροδεξιά πρόταση αποτελεί λοιπόν επιλογή για το κυρίαρχο σύστημα εξουσίας, αλλά ένα είδος επιλογής – τελευταίου καταφυγίου για τη διατήρηση της κοινωνικής αναπαραγωγής.

Στην έφοδο προς το κράτος, η σημερινή ακροδεξιά δεν δομείται σε τόσο μεγάλο βαθμό όπως στον μεσοπόλεμο, δηλαδή με μαζικά τάγματα εφόδου στους δρόμους. Ο λόγος που συμβαίνει αυτό είναι ο ίδιος με τον λόγο που δε συμβαίνει το ίδιο με τη σύγχρονη δόμηση της αριστεράς, που συγκροτεί μεν κινήματα, αλλά όχι σαν τα μαζικά εργατικά κινήματα του παρελθόντος. Ο θρυμματισμός της σχέσης του ατόμου με οποιαδήποτε συλλογικότητα μέσω της εσωτερίκευσης της αγοραίας λογικής έχει –φαίνεται– έρθει για να μείνει. Το ζήτημα αυτό δεν μπορεί να ξεπεραστεί εύκολα από την αριστερά, που κινείται πάνω στη συγκρότηση εναλλακτικών κοινωνικών σχέσεων στη βάση της κοινωνίας. Αντίθετα, για την ακροδεξιά αρκεί η ανάθεση από το άτομο της τύχης του σε κάποιον ηγέτη και η νομιμοποίηση μίας τέτοιας ανάθεσης, ώστε να ξεπεραστεί το οργανωτικό πρόβλημα. Ο έτσι και αλλιώς ολοκληρωτικός πυρήνας του κράτους είναι άλλωστε πολύ πιο εξορθολογισμένος από τα τάγματα εφόδου, αφού καταληφθεί η εξουσία, όπως αντιλήφθηκε ο Χίτλερ ήδη από τη νύχτα των μεγάλων μαχαιριών. Έτσι, η ακροδεξιά, σε αντίθεση με τις προοδευτικές δυνάμεις της ανθρωπότητας, έχει συμβατή με το υπάρχον και έτσι άμεσα εφαρμόσιμη πρόταση εξουσίας, συνιστάμενη στην επίταση των ήδη υφιστάμενων τάσεων κοινωνικού

κανιβαλισμού και ολοκληρωτισμού, που εγκυμονούνται στον νεοφιλελεύθερο καπιταλισμό.

Όταν καταστεί ηγεμονική και πριν ακόμη πάρει την κυβέρνηση, οποιαδήποτε πολιτική δύναμη αντανακλάται στις κεντρικές πολιτικές αποφάσεις. Έτσι, πριν ακόμη η ακροδεξιά έρθει στην εξουσία στον πυρήνα της ΕΕ, η ηγεμονία της ήδη αντανακλάται στην υφιστάμενη διακυβέρνηση μέσα από τη λήψη αποφάσεων ακροδεξιάς κατεύθυνσης. Οι αντιδραστικές πολιτικές στην κορυφή της ΕΕ αποτελούν το αποτέλεσμα της διαλεκτικής αυτής σχέσης της ακροδεξιάς με τον κυρίαρχο νεοφιλελευθερισμό. Η ακροδεξιά παρέκκλιση του νεοφιλελευθερισμού είναι συμβατή με μία συνέχεια της υφιστάμενης διαδικασίας παγκοσμιοποίησης. Προς το χειρότερο. Τον πόλεμο. Υπάρχει όμως και η προοδευτική απάντηση στην υφιστάμενη διαδικασία παγκοσμιοποίησης, που στηρίζεται στην αλληλεγγύη, τη συνεργασία και τη δημοκρατία μέσα σε μια άλλου τύπου διεθνή κοινότητα. Σε αντίθεση με την ακροδεξιά, η προοδευτική απάντηση δεν είναι συμβατή με την υφιστάμενη διαδικασία παγκοσμιοποίησης. Έτσι, ακροδεξιές κυβερνήσεις ήδη βλέπουμε παντού χωρίς καμία ιδιαίτερη σύγκρουση με προϋφιστάμενες δομές εξουσίας, εθνικές ή διακρατικές. Αντίθετα, αριστερές κυβερνήσεις, αν υπάρξουν, γρήγορα απορροφώνται από τη δομική εξουσία των αγορών. Με δυο λόγια, η σημερινή διεθνής κατάσταση δεν αφήνει χώρο για την αλληλεγγύη και τη συνεργασία. Αφήνει όμως πολύ χώρο για τον πόλεμο. Από τη σκοπιά των ριζοσπαστικών κινημάτων και των κοινωνικών αγώνων, εδώ και είκοσι χρόνια παλεύουμε χτίζοντας έναν άλλον κόσμο, αυτόν της νιότης του κόσμου, μέσα και ενάντια στον δικό τους κόσμο, αυτόν της κυριαρχίας και της εκμετάλλευσης. Είναι όμως φανερό ότι οι σύγχρονες προκλήσεις μάς καλούν να περάσουμε σε ένα άλλο επίπεδο, αυτό της διεθνούς δικτύωσης των αγώνων μας.

Όπως και στις γενιές αγωνιστών του παρελθόντος, έτσι και σε εμάς αναλογεί ιστορικά να σηκώσουμε το γάντι των αγώνων ενάντια στον καπιταλισμό και στις σύγχρονες ολοκληρωτικές παρεκκλίσεις του, παίρνοντας τις τύχες της ανθρωπότητας στα

χέρια μας.

Περιοδικό Βαβυλωνία #Τεύχος 18

Η αγγλική εκδοχή του κειμένου δημοσιεύεται στο roarmag.org

Από το ιδεώδες του Διαφωτισμού, στον θρίαμβο του απόλυτου Καπιταλισμού

Χάρης Ναξάκης*

Ο Ζαν Κλωντ Μισεά στο βιβλίο του *τα «μυστήρια της Αριστεράς», Εναλλακτικές εκδόσεις 2014,* διερευνά τους λόγους μετάλλαξης της αριστεράς σε οικονομικό, πολιτικό και πολιτισμικό φιλελευθερισμό ως αποτέλεσμα εκτός των άλλων της θρησκευτικής της πίστης στην πρόοδο, η οποία είναι κληρονομιά του διαφωτιστικού προτάγματος. Επειδή στον πυρήνα του διαφωτιστικού μηνύματος βρίσκεται η κουλτούρα του εγωισμού, το αυτοαναφορικό άτομο, αναρωτιέται ο Μισεά μήπως πρέπει να στοχαστούμε με τον διαφωτισμό εναντίον του διαφωτισμού.

Οι ρίζες του φιλελευθερισμού, του φιλελεύθερου ατομικισμού είναι ο διαφωτισμός, η φιλοσοφία των φώτων, η διαμέσου δηλαδή του ορθού λόγου επιβίωξη της ελευθερίας του ατόμου και του καλώς εννοούμενου προσωπικού του συμφέροντος. Το άτομο θεωρείται πρωταρχικό, αυτάρκες, αυτοαναφορικό. Ο φιλελευθερισμός θα μπορούσε να διακριθεί σε οικονομικό φιλελευθερισμό και σε πολιτικό και πολιτισμικό φιλελευθερισμό, σε φιλελεύθερη αγορά και σε ατομικά δικαιώματα. Παρότι πολλοί θεωρούν ότι ο οικονομικός φιλελευθερισμός και ο πολιτικός φιλελευθερισμός δεν ταυτίζονται, θεωρώ ότι έχουν κοινή μήτρα,

το αυτοαναφορικό και εγωιστικό άτομο που δεν ανήκει σε ένα κοινωνικό σύνολο αλλά στον εαυτό του. Η μοναδική μορφή κοινωνικοποίησης για έναν φιλελεύθερο είτε είναι δεξιός φιλελεύθερος είτε αριστερός φιλελεύθερος (σοσιαλιστής ή σοσιαλδημοκράτης) είναι η αγορά που μεγιστοποιεί το ατομικό συμφέρον-οικονομικός φιλελευθερισμός.

Ταυτόχρονα η ελευθερία για έναν νεοφιλελεύθερο, αριστερό φιλελεύθερο, οπαδό της άκρας αριστεράς και εσχάτως το παζλ συμπληρώνεται και από αναρχικούς, είναι το δικαίωμα κάθε ατόμου να βάζει τους δικούς του κανόνες, να θέτει τους δικούς του στόχους και να έχει το δικό του στυλ ζωής-πολιτικός και πολιτισμικός φιλελευθερισμός. Αν ο οικονομικός φιλελευθερισμός σύμφωνα με τον Χάγιεκ, είναι το δικαίωμα κάθε ανθρώπου να παράγει, να πουλάει και να αγοράζει, όλα όσα παράγονται ή πωλούνται, τότε αυτό το ανθρωπολογικό υποκείμενο, ο homo economicus, έχει ανάγκη για να επεκταθεί ένα πλαίσιο πολιτικού-πολιτισμικού φιλελευθερισμού, δηλαδή ένα περιβάλλον χωρίς φραγμούς και όρια, χωρίς περιορισμούς στα ατομικά δικαιώματα. Γι’ αυτό ο Μπενζαμέν Κοστάν, γαλλο-ελβετός διανοητής όρισε την ελευθερία ως το δικαίωμα στην «ειρηνική απόλαυση και την ιδιωτική ανεξαρτησία». Όταν ο πυρήνας της ζωής είναι το άτομο και οι ανάγκες του τότε ότι αυτό θεωρεί δικαίωμα είναι υπεράνω ηθικών κρίσεων, φιλοσοφικών αξιώσεων. Η ηθικότητα σχετικοποιείται δεν μπορεί καν να οριστεί όταν ο καθένας έχει δικαίωμα να ζει όπως επιθυμεί.

Ποιος λοιπόν θα ορίσει την ανθρώπινη ζωή; Η αγορά και ο νόμος απαντούν οι νεοφιλελεύθεροι και οι φιλελεύθεροι αριστεροί. Οι άνθρωποι ως ορθολογικοί ατομιστές θα υπογράψουν μεταξύ τους ένα κοινωνικό συμβόλαιο που η μεν αγορά θα καθορίζει τον τρόπο ικανοποίησης των απεριόριστων αναγκών τους σε αγαθά και ο νόμος θα ρυθμίζει τις ατομικές πολιτικές και πολιτισμικές επιθυμίες. Να ένα παράδειγμα, επίκαιρο λόγω της πρόσφατης συζήτησης στην Ελλάδα για το σύμφωνο συμβίωσης, που πιστεύω ότι αποτυπώνει το πνεύμα της προβληματικής του Μισεά: αφού είμαι ελεύθερος να πουλάω (νοικιάζω) την εργατική μου δύναμη

για να δουλέψω και να έχω ένα εισόδημα έτσι πρέπει να είμαι ελεύθερος να πουλάω (νοικιάζω) την κοιλιά μου για να κάνω ένα παιδί αρκεί να βρω ένα αγοραστή, ομόφυλο ή ετερόφυλο ζευγάρι, που να μου προσφέρει με όρους αγοράς μια καλή τιμή. Με τον ίδιο τρόπο η αγορά και ο νόμος θα ρυθμίσουν την προσφορά και τη ζήτηση για εργάτριες του σεξ, οίκους για κτηνοβάτες, οίκους για παιδόφιλους κ.τ.λ.

Οι δυνάμεις της προσφοράς και της ζήτησης μιας παρένθετης μητέρας, μιας νοικιασμένης μήτρας, έχει ισορροπήσει σήμερα στις 50.000 έως 70.000 ευρώ. Το πιθανότερο είναι βέβαια, όταν νομοθετηθεί η δυνατότητα να έχει παιδιά ένα ομόφυλο ζευγάρι, λόγω της αύξησης της ζήτησης για μήτρες να αυξηθεί η προσφορά για μήτρες και άρα η τιμή του ενοικίου, αφού οι νοικιασμένες μήτρες θα είναι η κύρια πηγή απόκτησης παιδιών. Ένας φιλελεύθερος δεξιός θα υπερασπιστεί τη σοφία της αγοράς να λύνει ειρηνικά τις ανθρώπινες επιθυμίες και το δικαίωμα του ατόμου να ζει όπως το ίδιο νομίζει και ένας αριστερός θα διεκδικήσει με αγώνες να νοικιαστεί η μήτρα σε υψηλότερη τιμή γιατί πρέπει να υπερασπίσει τα εργατικά δικαιώματα. Τα παιδιά ως εμπόρευμα. Ένα όραμα της αριστεράς για τον 21ο αιώνα. Η πλήρη έκπτωση του οράματος για ένα κόσμο χωρίς εμπορευματοποίηση του σώματος, της ίδιας της ανθρώπινης ύπαρξης. Τι σχέση έχουν όλα αυτά τα παραπάνω με το ιδεώδες της ατομικής αυτονομίας, της ελευθερίας και της προσωπικής ολοκλήρωσης εντός της κοινωνίας;

*καθηγητής οικονομικών στο Τ.Ε.Ι Ηπείρου, συγγραφέας
charisnax@yahoo.gr

Ο Κόσμος Κρατών/Κεφαλαίου και η Κοινωνική Αντιεξουσία: Δύο Κόσμοι σε Σύγκρουση

Αντώνης Μπρούμας

Η κοινωνική αναμέτρηση διεξάγεται σήμερα με πολεμικούς όρους. Στον έναν πόλο της σύγκρουσης, τον κυρίαρχο, βρίσκεται ο κόσμος των κρατών και του κεφαλαίου. Στον αντίπαλο πόλο τοποθετούνται οι σύγχρονες κοινωνίες σε κίνηση, ο κόσμος της κοινωνικής αντιεξουσίας και της αυτονομίας. Πρόκειται για δύο κόσμους διαμετρικά αντίθετους, ως προς τους τρόπους κυκλοφορίας και συσσώρευσης της κοινωνικής τους δύναμης αλλά και ως προς τις προοπτικές που ανοίγουν για τις κοινωνίες. Ο ανταγωνισμός μεταξύ των δύο αυτών κόσμων θα καθορίσει σε ποιες κοινωνίες θα ζήσουμε τον 21ο αιώνα, αν αυτές θα είναι καπιταλιστικές, αν θα είναι απελεύθερες ή αν θα έχουν εξοκείλει στον ολοκληρωτισμό.

Ο Κόσμος Κρατών / Κεφαλαίου: Ένας Κόσμος σε Διαρκή Κρίση

Το κεφάλαιο έχει καταστεί σε πλανητικό επίπεδο η ηγεμονική μορφή κοινωνικής εξουσίας. Απέκτησε αυτή τη δυνατότητα, αναπτύσσοντας σταδιακά πανίσχυρες δομές για την αποτελεσματική κυκλοφορία και συσσώρευση της δύναμής του και για τον μετασχηματισμό της κοινωνίας και της φύσης σύμφωνα με τα δικά του πρότυπα και ανάγκες. Τα κράτη και οι διακρατικοί οργανισμοί είχαν αναπόσπαστο ρόλο στην πραγμάτωση αυτής της δυνατότητας. Χάρη στην κρατική και διακρατική βία, η κυριαρχία του κεφαλαίου επιβλήθηκε πάνω στις κοινωνίες, θέτοντας στο περιθώριο κάθε άλλη απτή εναλλακτική.

Η σημερινή πλανητική ηγεμονία του κεφαλαίου δεν είναι, λοιπόν, αποτέλεσμα της λειτουργίας ενός δήθεν αόρατου χεριού της καπιταλιστικής αγοράς αλλά της πολύ ορατής επιβολής από τα κράτη πάνω στις κοινωνίες του καπιταλισμού, αλλά και της

σύγχρονης προγραμματικής εκδοχής του, του άκρως πολιτικού εγχειρήματος του νεοφιλελευθερισμού. Η νεοφιλελεύθερη μετάλλαξη του καπιταλισμού είναι μια εξαιρετικά βίαιη διαδικασία απόλυτης υπαγωγής των κοινωνιών και της φύσης στις διαδικασίες μεταβολισμού του κεφαλαίου μέσα από τον εξαναγκασμό της οργανωμένης στρατιωτικής βίας των κρατών. Μέσα σε τέσσερις δεκαετίες, ο νεοφιλευθερισμός διαμόρφωσε τις κατάλληλες συνθήκες για την άρση κάθε ορίου, φυσικού ή κοινωνικού, στην κυκλοφορία και στη συσσώρευση της κοινωνικής εξουσίας του κεφαλαίου. Εντούτοις, η απόπειρα για την πλήρη απελευθέρωση του κεφαλαίου δεν υπήρξε χωρίς αντίτιμο για τον καπιταλισμό, αφού έχει οδηγήσει σε μία άνευ προηγουμένου πύκνωση και εμβάθυνση των κρίσεων και των αντιφάσεών του. Έχοντας υπαχθεί σε μεγάλο βαθμό στον μεταβολισμό του κεφαλαίου και βαθιά εξαρτημένες από τις μεταλλάξεις του, οι κοινωνίες βιώνουν τέτοιες κρίσεις, όχι πια ως κρίσεις του κεφαλαίου αλλά ως δικές τους κρίσεις, όπως και τελικά είναι, ως μία κρισιακή κατάσταση που από εδώ και πέρα θα τείνει να γίνεται διαρκής.

Κοινωνική Αντιεξουσία, Κρίση, Προοπτική

Οι περίοδοι καθεστωτικής κρίσης αποτελούν στιγμές κοινωνικού ανταγωνισμού, όπου οι θέσεις των αντιτιθέμενων κοινωνικών δυνάμεων ρευστοποιούνται. Στην παρούσα κρίση, τα αυτόνομα κοινωνικά κινήματα αναδύονται μέσα από τις σύγχρονες αντιφάσεις του καπιταλισμού ως τα κύρια συλλογικά υποκείμενα με δυνατότητες για ριζοσπαστικές συνθέσεις και κοινωνικές αλλαγές. Αποτελούν τον βασικό αντίπαλο της καπιταλιστικής κυριαρχίας στη σύγχρονη κοινωνική αναμέτρηση, με τις εξελίξεις στα κοινοβούλια, αλλά και οπουδήποτε αλλού, να αποτελούν ουσιαστικά αντανάκλαση της άμπωτης ή της παλίρροιας των κινημάτων.

Ως κοινωνική αντιεξουσία κατανοούμε τη συλλογική δύναμη της κοινωνίας: (α) να αγωνίζεται ενάντια στο σύμπλεγμα κρατών – κεφαλαίου όπως και ενάντια σε όλες τις άλλες μορφές εξουσίας διαχωρισμένης από το κοινωνικό σώμα καθώς και (β) να προάγει την άσκηση της κοινωνικής εξουσίας ως εμμενούς μέσα στην

κοινωνία. Η κοινωνική αντιεξουσία ενυπάρχει ως δυνατότητα στην κοινωνία, όπως το αυτεξούσιο ενυπάρχει ως δυνατότητα στα άτομα. Αποτελεί προοπτική, που κάθε φορά πραγματώνεται μέσα από τους αγώνες. Είναι ροή, όχι καθεστώς. Η κοινωνική αντιεξουσία δεν έχει επαναστατικά υποκείμενα ούτε στοχεύει σε χιλιαστικές ουτοπίες, γιατί δεν έχει καμία καβάτζα ούτε κανένα μέλλον. Το υποκείμενο της κοινωνικής αντιεξουσίας είναι το αυτεξούσιο άτομο. Κόντρα στις διπολικότητες "φίλου – εχθρού", στην κοινωνική αντιεξουσία αποφασίζει όλη η κοινωνία, που τίθεται σε κίνηση.

Η σύγχρονη κοινωνική αντιεξουσία παίρνει διάφορες επιμέρους μορφές συλλογικής οργάνωσης, όπως τη "μορφή – κίνημα", "μορφή – συνδικάτο", "μορφή – πλήθος", "μορφή – κοινότητα", "μορφή – παραγωγική δομή", "μορφή – κοινά", όχι όμως τη "μορφή – κόμμα". Έχει τα χαρακτηριστικά κοινοτήτων αγώνα ή καλύτερα κοινωνικών κομματιών σε κίνηση. Συναρθρώνεται σε αυτόνομα κοινωνικά κινήματα και μορφές κοινωνικότητας. Οι σύγχρονες αυτές μορφές της κοινωνικής αντιεξουσίας δεν αυτοτοποθετούνται μέσα στα διαρθρωμένα δίκτυα αλληλεξάρτησης του υπάρχοντος πλαισίου κυριαρχίας, λαμβάνοντας ως δεδομένο ότι οι διάφορες μορφές του συσχετισμού δυνάμεων δεν είναι δεδομένες. Με την πράξη τους, οι συλλογικές μορφές κοινωνικής αντιεξουσίας αποπειρώνται τη συγκρότηση εναλλακτικών κοινωνικοτήτων, που προεικονίζουν τις κοινωνικές σχέσεις του αύριο. Διαρρηγνύουν τις ταυτότητες που συγκροτούνται μέσα από το υπάρχον πλαίσιο κυριαρχίας, και μέσω αυτών αναδύονται νέα συνεκτικά συλλογικά νοήματα, τα οποία δίνουν λιγότερο έμφαση σε ιδεολογίες και περισσότερο έμφαση σε κουλτούρες, κοινωνικότητες, αξίες και τρόπους ζωής. Οργανώνονται με τη μορφή οριζόντιων δικτύων στον χώρο και ανάμεσα σε κοινωνικές ομάδες και δεν παρουσιάζουν τη λειτουργική διαφοροποίηση ανάμεσα σε αντιπρόσωπους και αντιπροσωπευόμενους. Διαφοροποιούν τις δομές τους και καταμερίζουν εργασίες, συγκροτώντας συντονιστικά, επιτροπές, ομάδες εργασίας με κανόνες αποθεσμοποίησης της εξουσίας, όπως μικρή διάρκεια θητείας σε καίριες θέσεις, εναλλαγή των ρόλων, λογοδοσία, ανακλητότητα. Επικεντρώνουν στην αποδόμηση της

συμβολικής διάστασης της κυριαρχίας και στη δημιουργία χώρων αυτονομίας.

Ιστορικά, οι σύγχρονες μορφές κοινωνικής αντιεξουσίας πατάνε στις καλύτερες παραδόσεις των ιστορικών μαζικών κινημάτων, αναδύονται όμως στην πρώτη γραμμή της σύγκρουσης με την κυριαρχία, με τη χρεοκοπία των λογικών της πρωτοπορίας μέσα στα κοινωνικά κινήματα. Έτσι, την πρώτη Ιανουαρίου του 1994, μια ομάδα ιθαγενών, μέχρι τότε στο περιθώριο της κοινωνίας, ξεσηκώνονται στα δάση του Μεξικού, όχι για να διεκδικήσουν την συμπερίληψή τους στον κορμό της κοινωνικής ζωής, αλλά για να απαιτήσουν τον σεβασμό στη διαφορετικότητά τους, να υπερασπιστούν τα αυτόνομα εδάφη τους και το δικαίωμά τους στην αυτοδιάθεση. Ακολουθούν το altermondialiste κίνημα, έρχονται τα ιθαγενικά κινήματα στο προσκήνιο, η Αργεντινή ανοίγει τον δρόμο για τη διάδοση μαζικών κινημάτων λαϊκής εξουσίας [poder popular] σε όλη την Λατινική Αμερική, οι εξεγέρσεις στη Δύση πληθαίνουν, μία νέα κοινωνικότητα συγκλονίζει τον αραβικό κόσμο, το κίνημα για πραγματική –για άμεση– δημοκρατία κινητοποιεί παγκοσμίως εκατομμύρια ανθρώπους για μήνες και έπεται συνέχεια. Δεν ωφελεί όμως μία ιστορική περιοδολόγηση στα ξεσπάσματα της κοινωνικής αντιεξουσίας, για να αντιληφθούμε τι ακριβώς συμβαίνει. Αντίθετα, σε όλη αυτή την χρονική περίοδο, ένας ολόκληρος κόσμος εργάζεται στη βάση της κοινωνίας, υφαίνοντας εναλλακτικές κοινωνικές σχέσεις κάτω από το κέλυφος του παλιού. Ο κόσμος της κοινωνικής αντιεξουσίας δεν αγωνίζεται πια για τη συμπερίληψή του στις παροχές του κράτους πρόνοιας, με αντάλλαγμα την αναγνώριση της νομιμότητας του κράτους, αλλά για την υποκατάσταση των κρατικών δομών με κοινοτικές/αυτοδιαχειριζόμενες δομές για την καθημερινή διακυβέρνηση των ζωών μας. Παράλληλα, επιζητά την αυτάρκεια και τη διαφοροποίηση της παραγωγής, με σκοπό τη σταδιακή απεξάρτηση τόσο από την αγορά, όσο και από τον καπιταλιστικό χρόνο και τους ρυθμούς παραγωγής που αυτός επιβάλλει.

Η κοινωνική αντιεξουσία αποτελεί την απάντηση των κοινωνιών κόντρα στη γιγάντωση και αποχαλίνωση της κοινωνικής εξουσίας

του κεφαλαίου, όπως αυτή κατέστη δυνατή με τη βίαιη επιβολή των κρατών. Είναι ο σύγχρονος αντίπαλος πόλος απέναντι στο σύμπλεγμα κρατών/κεφαλαίου, που ανοίγει πραγματικές προοπτικές για μετακαπιταλιστικές κοινωνίες. Η κοινωνική αναμέτρηση, ουδέποτε αλλά ούτε και σήμερα, λαμβάνει χώρα ανάμεσα, από τη μία, στο κεφάλαιο και, από την άλλη, στην επαναστατική κυβέρνηση (κράτος) μαζί με τον λαό. Το κράτος συμπλέκεται με το κεφάλαιο και φέρει εγγενώς τα στοιχεία της αστικής κοινωνίας. Έτσι, δεν μπορεί να συμπεριληφθεί σε κανενός είδους αντικαπιταλιστική στρατηγική παρά μόνο σε μία αντικρατική στρατηγική αλλαγής των συσχετισμών στην κοινωνία, υποχώρησης της κατασταλτικής δράσης του κράτους πάνω στα κινήματα, αποδιάρθρωσης των δομών και των μονοπωλίων του και κατάληψης του κενού από τις νέες μορφές ζωής της κοινωνικής αντιεξουσίας. Ο χώρος, που πρέπει να επιδιώξουμε να δημιουργηθεί, μπορεί να δώσει έτσι τη δυνατότητα στις συλλογικές μορφές της κοινωνικής αντιεξουσίας να ξεπεράσουν τη μερικότητα των επιμέρους αγώνων, την ανεπαρκή δικτύωση των κινημάτων, τις ελλείψεις υλικής αυτονομίας και το αδύναμο των αυτοθεσμίσεων, που σήμερα τις κατατρέχει. Να δομηθούν, δηλαδή, ως συγκροτημένα συλλογικά υποκείμενα με όρους που είναι δυνατόν να ανοίξουν πραγματικές απελευθερωτικές προοπτικές σε μακρο-κοινωνικό επίπεδο και, τελικά, να σηκώσουν το βάρος της κοινωνικής αναμέτρησης.

Συμπερασματικά, το σύγχρονο διακύβευμα δεν είναι για εμάς η κατάληψη της εξουσίας του κράτους αλλά η αλλαγή συσχετισμών μέσα στην κοινωνία για τη δημιουργία όρων, που θα επιτρέπουν τη διεύρυνση της κοινωνικής αντιεξουσίας μέσα από κοινωνικές σχέσεις/θεσμίσεις που θα αποδιαρθρώνουν τις κρατικές δομές και θα εκτοπίζουν την παντοκρατορία του κεφαλαίου.

Η Κοινωνική Αναμέτρηση Σήμερα

Στην Ελλάδα αλλά και σε ολόκληρη την περιφέρεια της Ευρώπης, η κοινωνική αναμέτρηση μπορεί να παρομοιαστεί με διαδοχή χτυπημάτων ενός αγώνα πυγμαχίας ανάμεσα στο σύμπλεγμα κρατών/κεφαλαίου και στην κοινωνική αντιεξουσία. Κάθε χτύπημα

του συμπλέγματος κρατών/κεφαλαίου απαντάται με τις αντιστάσεις των από κάτω. Τέτοια χτυπήματα αποτελούν στιγμές στη συγκρότηση, θέση σε κυκλοφορία, συσσώρευση και μετασχηματισμό της κοινωνικής δύναμης κάθε πόλου της σύγκρουσης. Όπως είναι αναμενόμενο, αντίθετα όμως με τις συνήθεις στενές οπτικές του κοινωνικού πολέμου, τα χτυπήματα δεν εντοπίζονται μόνο στη σχέση κεφαλαίου – εργασίας αλλά διατρέχουν όλο το εύρος του κοινωνικού. Η δική μας, άλλωστε, κριτική της πολιτικής οικονομίας είναι αντιεξουσιαστική, είναι μία μακροκοινωνική πολιτική οικονομία για το πώς τόσο το κεφάλαιο/κράτος όσο και η κοινωνική αντιεξουσία κυκλοφορούν και συσσωρεύουν την κοινωνική τους δύναμη, επομένως μία πολιτική οικονομία που δεν περιορίζεται μόνο στις σχέσεις/δυνάμεις παραγωγής.

Έτσι, για να επιλύσει την κρίση του, το σύμπλεγμα κρατών/κεφαλαίου χτυπά κατά μέτωπο τις κυριαρχούμενες τάξεις με τη μείωση των μισθών και τους άλλους τρόπους αύξησης της άντλησης της υπεραξίας. Τα κοινωνικά υποκείμενα των κυριαρχούμενων ανταπαντούν με χτυπήματα γενικών απεργιών και λοιπών τρόπων ανυπακοής γύρω από την αναπαραγωγή της μισθωτής εργασίας. Επιπλέον, το σύμπλεγμα κρατών/κεφαλαίου χτυπά κάτω από τη μέση, απαλλοτριώνοντας μικρή ιδιοκτησία και αυξάνοντας τη φορολογία των κυριαρχούμενων τάξεων. Η κοινωνική αντιεξουσία ανταπαντά με κινήματα υπεράσπισης της μικρής ιδιοκτησίας και άρνησης πληρωμών. Περαιτέρω, το σύμπλεγμα χτυπά πλαγίως, απαλλοτριώνοντας δημόσιους χώρους και αναγκαίους για την κοινωνική αναπαραγωγή φυσικούς πόρους. Η κοινωνική αντιεξουσία ανταπαντά με κινήματα υπεράσπισης/αποκατάστασης του δημόσιου χαρακτήρα του κοινωνικού πλούτου. Το σύμπλεγμα επιτίθεται με την καταστολή, την κατάσταση εξαίρεσης για τα επικίνδυνα κοινωνικά υποκείμενα και τον σύγχρονο ολοκληρωτισμό. Η κοινωνική αντιεξουσία αντεπιτίθεται με την από τα κάτω επιβολή συλλογικών αντιεξουσιαστικών/δημοκρατικών de facto δικαιωμάτων και την προσπάθεια ανατροπής των κρατικών δομών από θεσμίσεις άμεσης δημοκρατίας. Το κεφάλαιο/κράτος επιτίθεται διαδίδοντας το εμπόρευμα σε κάθε πτυχή της ζωής. Η κοινωνική αντιεξουσία

ανταπαντά με τη διάδοση των κοινών και των νέων μορφών ζωής που αναδύονται μέσα από τα κινήματα. Μπορούμε να προσθέσουμε σειρά άλλων χτυπημάτων σε όλες τις πλευρές του κοινωνικού. Το ότι μέχρι τώρα τρώμε ξύλο πολύ περισσότερο από όσο δίνουμε, δεν αποτελεί λόγο απογοήτευσης αλλά συνθήκη της κυριάρχησής μας. θα ξέρουμε ότι σημειώνουμε κάθε φορά νίκες, όταν ζούμε όλο και περισσότερο σε χώρους συλλογικής απελευθέρωσης και αυτονομίας, όταν καλύπτουμε όλο και περισσότερες από τις ανάγκες μας από τη σφαίρα των κοινών.

Έτσι μαίνεται σήμερα ο κοινωνικός πόλεμος. Και η σημερινή συγκυρία αποτελεί κρίσιμη καμπή της κοινωνικής σύγκρουσης, όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και στην Ευρώπη, καθώς τώρα κορυφώνονται όλες οι αντιφάσεις και τα αδιέξοδα του συστήματος. Η εύρεση των νέων ισορροπιών αποτελεί ακόμη ζητούμενο, που θα απαντηθεί με την αλλαγή ή μη των συσχετισμών δύναμης από την είσοδο των από κάτω στο προσκήνιο της πολιτικής. Σε αυτό το κοινωνικό – ιστορικό πλαίσιο, συνεπεία της αντιπαράθεσης, αναδύεται στην Ευρώπη το ενδεχόμενο κυβερνήσεων της αριστεράς, με προμετωπίδα την Ελλάδα (ΣΥΡΙΖΑ) και την Ισπανία (Podemos), ως αντιπαραβολή στο ενδεχόμενο ενός νεοφιλελεύθερου αυταρχισμού, κοινωνικά παγιωμένου σε εθνικιστικές βάσεις. Σε αυτή τη συγκυρία, οι επερχόμενες βουλευτικές εκλογές θα αποτελέσουν μια μόνο στιγμή στη συμπύκνωση του κοινωνικού ανταγωνισμού. Αμέσως μετά ξεκινά μία πυκνή χρονική περίοδος, όπου οι νέες συνθέσεις θα γίνουν σε κλίμα μεγάλης κοινωνικής πόλωσης.

Επίλογος – Σημείωμα από το Μέλλον

Έχουν περάσει 22 χρόνια από τότε που ο Francis Fukuyama προφήτευσε το τέλος της ιστορίας και ακόμη δεν έχουμε καταφέρει να αρθρώσουμε μία τελική απάντηση σε αυτή την ψευδοπροφητεία του νεοφιλελευθερισμού. Μπορεί οι εξεγέρσεις μας απανταχού της γης να αποδεικνύουν διαρκώς πως οι καπιταλιστικές κοινωνίες είναι κάθε άλλο παρά ελεύθερες και επιθυμητές. Ωστόσο, έχουμε μέχρι σήμερα αποτύχει να δώσουμε μία συνεκτική προοπτική για μία ζωή με νόημα πέρα από τον καπιταλισμό.

Οι συγκρούσεις του αύριο ανάμεσα στα κυρίαρχα συστήματα εξουσίας και τις ριζοσπαστικές δημοκρατίες των εξεγερμένων θα είναι δριμύτερες. Την ίδια ώρα, οι δομικές κρίσεις του συστήματος θα οδηγήσουν σε μία μόνιμη κατάσταση απώλειας νοήματος, ανασφάλειας και φόβου για την ανθρώπινη ύπαρξη. Σε αυτό το μέλλον που μας επιφυλάσσουν, η κοινωνική αλλαγή σε αντιεξουσιαστική κατεύθυνση ισοελευθερίας μπορεί να γίνει ζητούμενο και αιτία κινητοποίησης για εκατομμύρια ανθρώπους. Εντούτοις, η απελευθερωτική προοπτική δεν θα αφεθεί χωρίς απάντηση από τους κυριάρχους αλλά θα βρίσκεται σε ευθεία αντιπαράθεση με τους μονόδρομους ενός σωτηριολογικού ολοκληρωτισμού νέας κοπής. Στο κενό, λοιπόν, κοινωνικής αναπαραγωγής, που θα γίνεται από εδώ και πέρα όλο και πιο πιεστικό, η κυριαρχία θα απαντά όχι με κάποιου είδους κοινά αποδεκτές λύσεις αλλά με χομπσιανούς όρους. Θα διατρανώνει, δηλαδή, την αναγκαιότητα περιστολής κάθε δικαιώματος απέναντι στον τρόμο ενός πολέμου όλων εναντίον όλων μέσα σε έναν διαλυμένο και στερημένο από τις υλικές και διανοητικές συνθήκες της αυτονομίας του κοινωνικό ιστό.

Απέναντι στην προοπτική του ολοκληρωτισμού τυχαίνει ο κλήρος στις δικές μας γενιές να αντιπαρατάξουμε την προοπτική της απελευθέρωσης. Στις κατευθύνσεις και στις πρακτικές των σύγχρονων κοινωνικών κινημάτων βρίσκονται οι σπόροι των δικών μας απαντήσεων. Απέναντι στις παρωχημένες συλλήψεις στρατηγικών σχεδίων για την ανατροπή από τα πάνω του υπάρχοντος, που χαρακτηρίζουν τις πρωτοπορίες, αντιπαραβάλλουμε τη συγκρότηση νέων μορφών κοινωνικότητας, που μέσα από τα κινήματά μας θέτουν ολόκληρες κοινωνίες σε δημιουργική κίνηση, προεικονίζοντας το αύριο. Απέναντι σε μία στενή κυκλική σύλληψη της διαλεκτικής αντιπαράθεσης με το υπάρχον, που εγκλωβίζει τις απελευθερωτικές δυνάμεις μέσα στο ίδιο το καπιταλιστικό πλαίσιο, προτάσσουμε τη διαρκή εκδίπλωση και ανάπτυξη από τα κάτω εμβόλιμων αντάρτικων δικτύων και συστημάτων αντιεξουσίας με στόχο την αντίθεση από καλύτερες οργανωτικά θέσεις και τη σύνθεση, όχι στη βάση της κατάληψης του κράτους αλλά στη βάση της αποσάρθρωσης/κατάργησης όλων των

λειτουργιών του. Απέναντι στις δυνάμεις της καπιταλιστικής αγοράς ξεκινάμε να συγκροτούμε αντικαπιταλιστικά κοινά ολόκληρης της κοινωνικής αναπαραγωγής, που θα διασφαλίζουν τις υλικές συνθήκες της αυτονομίας μας και την εναρμόνιση με το φυσικό περιβάλλον. Και απέναντι στις χιλιαστικές αντιλήψεις πλήρους υπαγωγής του ατόμου στο σύνολο, επεξεργαζόμαστε μία διαλεκτική προσώπου/κοινότητας, που να είναι αξιοβίωτη και να δίνει ουσιαστικές διεξόδους στη δημιουργικότητα του ανθρώπου.

Τα ανταγωνιστικά κινήματα, κομμάτι των οποίων αποτελούμε, μπορεί μέχρι σήμερα να μην στάθηκαν στο ύψος των περιστάσεων αλλά σίγουρα δεν έχασαν ευκαιρία να αναμετρηθούν με την κυριαρχία και μπόλιασαν αποφασιστικά την κοινωνία με τον σπόρο της ελευθερίας. Στις συγκρούσεις που έπονται, τα κινήματα καλούνται να ανασυγκροτηθούν, να πάρουν θέσεις μάχης, να εκμεταλλευθούν στο έπακρο όλες τις αντιφάσεις και τις ρωγμές του συστήματος για τη διεύρυνση της συλλογικής μας δύναμης έναντι του κεφαλαίου και του κράτους και να καθορίσουν τις εξελίξεις σε απελευθερωτική κατεύθυνση. Σύντροφοι, αυτός ο αγώνας δεν τελειώνει ποτέ. Τώρα όμως δεν υπάρχει χρόνος να κοιτάξουμε πίσω. Τώρα είναι η στιγμή της ανασυγκρότησης, της επίθεσης, της εξόδου προς το μέλλον.

Η Δεξιά, ο «Κοκός» και ο ψευτράκος

Γιώργος Παπαχριστοδούλου

Πέρασε ίσως απαρατήρητο, παρά την τηλεοπτική διαφήμιση, ότι ανήμερα των εσωκομματικών εκλογών της Νέας Δημοκρατίας, κυκλοφόρησε ακόμη μια «αυτοβιογραφία» ενός εκ των προσώπων το οποίο, για χρόνια, ενέπνεε την ελληνική Δεξιά. Το συγκρότημα

Λαμπράκη, άλλη μια φορά, αναλαμβάνει να ξεπλύνει τον Γκλίξμπουργκ δίνοντάς του βήμα ώστε να ακουστεί η δική του, συχνά φανταστική, εκδοχή των ιστορικών γεγονότων.

Το κομβικό 1974 ωστόσο, η κάλπη εξόρισε οριστικά από το νεοελληνικό κρατίδιο την βασιλεία, όχι όμως και την κληρονομιά της, μέρος της οποίας κατέθετε ως όπλο στην ακυρωθείσα εκλογική διαδικασία τουλάχιστον ένας από τους υποψηφίους αρχηγούς της αξιωματικής αντιπολίτευσης. Ο «Κοκός» σίγουρα δεν θα επηρέαζε το εκλογικό αποτέλεσμα. Το γενικότερο πνεύμα της αριστείας, της ευγενείας, των γαλαζοαίματων και άλλες συναφείς γελοιότητες που συνοδεύουν τον λόγο της μεταπολιτευτικής δεξιάς, σίγουρα ναι.

Ας παρακάμψουμε τη διαρκή χρήση του όρου «δελφίνοι» για όποιον διεκδικεί ένα κομματάκι εξουσίας στη Νέα Δημοκρατία, από την εποχή του Αβέρωφ έως τον Έβερτ και τον Καραμανλή τον νεότερο. Ας επικεντρωθούμε στις ιδέες που κομίζουν οι τέσσερις υποψήφιοι στο κόμμα και την Κοινωνία. Στην εξής μία: λιγότερο Κράτος, αλλά πάντα Κράτος. Κράτος το οποίο να εξυπηρετεί τους μπαταχτσήδες επιχειρηματίες και να μοιράζει μερικά ψίχουλα στην πλέμπα. Προς τα έξω υπερασπιζόμαστε το λιγότερο Κράτος- τα χώνουμε στους δημοσίους υπαλλήλους, αποθεώνουμε την ιδιωτική πρωτοβουλία, τους επενδυτές, αποστρεφόμαστε τον κρατισμό (προσοχή, όχι τον κρατικισμό), αναδεικνύουμε την περίφημη αριστεία, τη λογική των λίγων και εκλεκτών (το ότι είναι οι δικοί μας, τα περίφημα «γαλάζια παιδιά», ουδόλως μας ενδιαφέρει), καταδικάζουμε τη βία από όπου κι αν προέρχεται (εκτός αν πρόκειται για κατασταλτικούς μηχανισμούς που διατηρούν το προνόμιο της ατιμωρησίας ή για τα «παραστρατημένα» παιδιά της ακροδεξιάς).

Ο απώτερος στόχος είναι φυσικά η κατάληψη της εξουσίας ή για να είμαστε ρεαλιστές, η διαιώνιση της κομματικής εξουσίας στα κρίσιμα πόστα. Τα κρίσιμα πόστα είναι υπηρεσίες, φορείς, υπουργεία, θεσμοί που διανέμουν το κρατικό/κοινοτικό χρήμα, πασπαλισμένο με ολίγη από καινοτομία, ευρωπαϊκή προοπτική και άλλα φανταχτερά που κρύβουνε την τεράστια φτώχεια. Αντίστοιχες

παρατηρήσεις (χωρίς δελφίνους) ισχύουν για τον έτερο, ισχυρό μηχανισμό της μεταπολίτευσης, το ΠαΣοΚ.

Το θέμα μας όμως είναι ο…ΣυΡιΖΑ.

Η αποτυχία της Νέας Δημοκρατίας να αναδείξει νέο πρόεδρο δεν είναι ούτε απόδειξη της αποτυχίας της ιδιωτικής πρωτοβουλίας στο όνομα της οποίας πίνουνε νερό στη Ρηγίλλης, ούτε απόδειξη του κακού εαυτού της Δεξιάς, ούτε απόδειξη του πόσο ανίκανοι είναι οι πανέξυπνοι, πρώην Δαπίτες.

Το δυστύχημα είναι ότι για καμμιά εβδομάδα θα πρέπει να ανεχτούμε στους διαδικτυακούς τοίχους μας τα γραπτά υποστηρικτών του ΣυΡιΖΑ, οι οποίοι χλευάζουνε σε επίπεδο γηπεδικό τα τεκταινόμενα, σιωπώντας για τη δική τους πολιτική η οποία επιτίθεται χωρίς αιδώ στην κοινωνική πλειοψηφία.

Εκεί βρίσκεται η πραγματική αποτυχία της Νέας Δημοκρατίας.

Τον πυρήνα του προγράμματός της, τον νεοφιλελεύθερο κρατικισμό, τον υλοποιεί, με μαεστρία, ο Αλέξης Τσίπρας σε συνεργασία με έναν παλιό δικό της, τον Πάνο Καμμένο. Πάσχει από έλλειψη άλλων ιδεών η Νέα Δημοκρατία. Το έγραψε τέλη Σεπτεμβρίου, στην «Καθημερινή», ένα από τα σκεπτόμενα στελέχη της, ο Κώστας Χατζηδάκης: «Έχουμε χάσει τη μάχη των ιδεών εδώ και δεκαετίες, γιατί δεν τολμούμε να υποστηρίξουμε ότι η επικράτηση της ελεύθερης οικονομίας είναι βασική προϋπόθεση για την άσκηση κοινωνικής πολιτικής». Ο, κατά Μεϊμαράκη, ψευτράκος Τσίπρας τόλμησε να προσχωρήσει στο νεοφιλελεύθερο στρατόπεδο, θα παρατηρούσε κανείς.

Μετά τα χτεσινά, μήπως να ζητήσουν παλινόρθωση της βασιλείας; Στον «Κοκό» κι αν αρέσουνε τα ψέματα!

Εκλεκτικές συγγένειες του Διαφωτισμού

Αλέξανδρος Σχισμένος

Υπάρχει ένα ερώτημα, αν η φιλοσοφική έκπτωση του νεοφιλελευθερισμού συμπαρασύρει το σύνολο των φαντασιακών σημασιών που φέρονται στον νοηματικό του πυρήνα. Άραγε μπορούμε να εντοπίσουμε κάποιο απελευθερωτικό νόημα στις ευρύτερες πτυχές του πολιτικού φιλελευθερισμού, ενώ καταγγέλλουμε σφόδρα τον παραλογισμό του οικονομικού αντιστοίχου του, όπως ο Καστοριάδης εντοπίζει ένα επαναστατικό στοιχείο στον μαρξισμό, το οποίο συμπλέει με το συντηρητικό; Εξάλλου και ο πολιτικός φιλελευθερισμός προέκυψε εν μέσω μίας κοινωνικοϊστορικής τρικυμίας, της διαφωτιστικής και τεχνικο-μηχανικής και βιομηχανικής επανάστασης και ενέπνευσε ανάλογες πολιτικές επαναστάσεις.

Σε ένα άρθρο του στο ελευθεριακό πολιτικό περιοδικό «Βαβυλωνία», ο Γιώργος Πολίτης αναζήτησε τις συγγένειες μεταξύ αναρχισμού και πολιτικού φιλελευθερισμού, όπως το έθεσε, τοποθετώντας μάλιστα τα δύο ρεύματα απέναντι στον ολοκληρωτισμό. Ο κλασικός, τρόπον τινά, πολιτικός φιλελευθερισμός και ο κλασικός αναρχισμός ξεπηδούν από τη διανοητική επανάσταση του Διαφωτισμού και μάλιστα ο αναρχισμός διατηρεί ισχυρά στοιχεία της πολιτικής φιλοσοφίας του κλασικού πολιτικού φιλελευθερισμού που προηγήθηκε χρονικά και μάλιστα τα ριζοσπαστικοποιεί.

Στο προαναφερθέν άρθρο, ο Πολίτης διαφοροποιεί σαφώς τον νεοφιλελευθερισμό από τον κλασικό πολιτικό φιλελευθερισμό, του John Locke και των Mill, πατέρα και γιου. Ορίζει τον νεοφιλελευθερισμό σαν «ανάποδο μαρξισμό», εξαιτίας της τυφλής πίστης στις κρυφές δυνάμεις της οικονομίας. Και πράγματι, η Μάργκαρετ θάτσερ θα ήταν ο χειρότερος εφιάλτης ενός Locke, ενός ανθρώπου που σθεναρά υποστήριξε το δικαίωμα του λαού στην

εξέγερση. Αρκεί όμως αυτή η διαφοροποίηση;
Για να γίνει αυτή, πρέπει να αναγνωρίσουμε επακριβώς τη διαδικασία απογύμνωσης που υπέστη ο κλασικός πολιτικός φιλελευθερισμός στα χέρια των νεοφιλελεύθερων, από τον Hayek και πέρα. Και ήταν μια απογύμνωση ηθική. Ηθική με τη βαθιά φιλοσοφική έννοια, γιατί η εμπιστοσύνη στο απαλλοτρίωτο δικαίωμα του ατόμου στην ελευθερία, εκπορνεύτηκε όταν το άτομο νοήθηκε ως οικονομική απλώς μονάδα, ως μηχανή πλούτου και εκμετάλλευσης. Την ασαφή ηθικότητα του κοινού καλού αντικατέστησε η παράλογη ηθικολογία της «ελευθερίας της αγοράς». Μίας αγοράς που δεν ήταν ποτέ «ελεύθερη», αφού οι μεγάλες κρατικές οικονομίες ήδη από την περίοδο του μερκαντιλισμού αλλά και την εποχή του βιομηχανικού καπιταλισμού και σήμερα, θέτουν κατά το δοκούν δόκιμους περιορισμούς και δασμούς προκειμένου να αναπτυχθούν ανταγωνιστικά, πράγμα που εξίσου κάνουν με διαφορετικό τρόπο τα επιχειρηματικά τραστ και τα μονοπώλια, ούτε «αγορά» αφού η σχέση του καταναλωτή με το προϊόν είναι απόλυτα ατομική και η συλλογική διάσταση της αγοράς είναι απλώς εξωτερική.

Κι όμως, αυτό το ξεγύμνωμα από την ηθική προς την ηθικολογία μπόρεσε να συμβεί μέσα από τη διαστρέβλωση κάποιων εννοιών που προσφέρονται προς διαστρέβλωση, ακριβώς όπως τα ολοκληρωτικά στοιχεία στον μαρξισμό κατέπνιξαν τα επαναστατικά. Οι σημαντικότερες είναι οι έννοιες του ατόμου, της εξουσίας και της ιδιοκτησίας.

Οφείλουμε να τονίσουμε, πάντως, πως τα ριζοσπαστικά και απελευθερωτικά στοιχεία του φιλελευθερισμού, αυτά που απηχούν τα δικαιώματα του ανθρώπου και τις διακηρύξεις της αμερικάνικης επανάστασης είναι αφενός ισχυρώς ηθικά φορτισμένα και αφετέρου αυτά που διατηρούνται και στην αναρχική σκέψη. Αλλά είναι επίσης στοιχεία του προτάγματος της αυτονομίας που διατηρούνται αυτούσια και στον πυρήνα του σοσιαλιστικού κινήματος, ιδιαιτέρως στη σκέψη των ουτοπικών σοσιαλιστών, για να καταπνιγούν σε μετέπειτα ολοκληρωτικές μεταλλάξεις του μαρξιστικού ρεύματος, που και ο ίδιος ο Μαρξ θα αποστρεφόταν,

μία εκδοχή των οποίων είναι ο Λενινισμός.

Το αναπαλλοτρίωτο της ελευθερίας του ατόμου και οι ατομικές ελευθερίες κάθε ανθρώπου, ασχέτως πολιτισμού, χρώματος, θρησκείας, όπως αναφέρεται π.χ. στη διακήρυξη της ανεξαρτησίας αποτελεί στοιχείο που εκφράζεται στους φιλελεύθερους στοχαστές τύπου Locke και Jefferson (1743-1826) και αργότερα με έμφαση στη σκέψη του Godwin (1756-1836), του Μπακούνιν (1814-1876), του Προυντόν (1809-1865) και των λοιπών αναρχικών και ουτοπικών σοσιαλιστών. Είναι ακόμη αξίες που εμφορούν το ρεύμα και το κίνημα του βορειοαμερικάνικου κοινοτισμού, που εκπροσωπούν ο Henri David Thoreau (1817-1862) με την ιδέα της πολιτικής ανυπακοής, η ποίηση του Walt Whitman (1819-1892), όπως επίσης και το κίνημα ενάντια στη δουλεία και το τεράστιο συνδικαλιστικό κίνημα των Η.Π.Α. Πρέπει να αναφέρουμε ότι στις Ηνωμένες Πολιτείες, όπου το μαρξιστικό κίνημα δεν ρίζωσε ποτέ, αναδείχθηκαν ισχυρές αναρχοελευθεριακές τάσεις, ένα από τα μεγαλύτερα αναρχοσυνδικαλιστικά κινήματα, στο οποίο οφείλουμε την καθιέρωση του 8ώρου, μέσα από τη ριζοσπαστικοποίηση των στοιχείων της αυτονομίας που επιβιώνουν στο κείμενο της Διακήρυξης της Ανεξαρτησίας και την πολιτική παράδοση του Jefferson.

Η πρώτη ριζική διαφοροποίηση των αναρχικών έρχεται στο ζήτημα της εξουσίας. Οι αναρχικοί, συνεπείς στην ιδέα της ατομικής ελευθερίας ως προϋπόθεση της συλλογικής, αρνούνται κάθε κράτος, όπως γνωρίζουμε. Από την άλλη, οι φιλελεύθεροι, περιορίζουν την ελευθερία του ατόμου στη σύναψη του κοινωνικού συμβολαίου, οδηγούμενοι σε έναν συμβιβασμό με την κρατική εξουσία, και ως κρατική ονομάσαμε κάθε εξουσία οργανωμένη, αυτονομημένη και θεσμικά διαχωρισμένη από την κοινωνία. Η αναρχική παράδοση έχει να παρουσιάσει τον αναρχοατομικισμό ως ακραία τυποποίηση της ελευθερίας του ατόμου, ενώ οι φιλελεύθεροι ένα ελάχιστο κράτος. Φυσικά, όταν η έννοια του κράτους θεωρείται αυτονόητη, ήδη η αρχή του αποκλεισμού τίθεται ως θεμέλιο της εξουσίας και το «ελάχιστο» μπορεί να σημαίνει, (όπως ήταν πράγματι η έκκληση του Στέφανου Μάνου τον

Δεκέμβρη του ’08), να κατεβεί ο στρατός ενάντια στο λαό.

Φυσικά, η φιλελεύθερη ιδέα του κράτους ως αμοιβαία παραχώρηση ελευθεριών μέσα από ένα κοινωνικό συμβόλαιο ελεύθερων ατόμων είναι η φαντασίωση που οδηγεί σε αυτά τα συμπεράσματα. Είναι ο άνθρωπος νοούμενος ως το μοναχικό άτομο, που αποτελεί μία επικίνδυνη επινόηση, η οποία οδηγεί αφενός στον οικονομικό ολοκληρωτισμό της ελεύθερης αγοράς και αφετέρου στον καταναλωτικό ατομικισμό της κατάθλιψης.
Αν θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε αφελή την ιδέα των αναρχικών πως μπορεί να υπάρξει κοινωνία χωρίς εξουσία, περισσότερο αφελής μοιάζει η φιλελεύθερη ανθρωπολογία, η οποία βλέπει το άτομο ως μονάδα ξεκομμένη από την κοινωνία και σε μία προκοινωνική «φυσική κατάσταση». Το άτομο είναι κοινωνικός θεσμός και απηχεί την κοινωνία. Και είναι σαφές, όπως είπαμε, πως δίχως κοινωνία δεν θα μπορούσαμε να μιλήσουμε, δεν θα μπορούσαμε καν να γνωρίζουμε πως γεννηθήκαμε ή πως θα πεθάνουμε. Αυτό που είναι ριζικά ατομικό μέσα μας, η ψυχή μας με την φιλοσοφική και όχι την μεταφυσική έννοια, η ριζική μας φαντασία, έχει από τον καιρό της γέννησής μας επενδυθεί και επενδύσει σε κοινωνικές σημασίες, σε αξίες και νοηματοδοτήσεις πρόσφορες στην κοινωνία που γεννηθήκαμε. Στο κοινωνικόϊστορικό μας περιβάλλον, βρίσκονται, ανάμεσα στις άλλες και οι ανοιχτές σημασίες του διαφωτισμού, του ουμανισμού και της αυτονομίας που αποτελούν πλέον μέρος της κληρονομιάς της ανθρωπότητας.

Ένα άτομο λοιπόν, με την θατσερική έννοια του «δεν υπάρχει κοινωνία, μόνο άτομα», είναι απλώς ένα φανταστικό τέρας, μία κατακερματισμένη στενή αντίληψη ανίκανη να αντιληφθεί το κοινωνικοϊστορικό. Η ελευθερία του ατόμου είναι μία κοινωνική σημασία και δεν μπορεί να υπάρξει ούτε να γίνει αντιληπτή παρά σαν ομοούσια της κοινωνικής ελευθερίας.

Αυτό οι αναρχικοί το γνώριζαν, οι φιλελεύθεροι εξ αρχής το υποπτεύονταν. Κι όμως, τι σημαίνει κοινωνική ελευθερία;
Εδώ οφείλουμε να πούμε ότι οι ηθικές έννοιες που συζητάμε είναι πολιτικές έννοιες. Ο κλασικός αναρχισμός αστοχεί στο ζήτημα της εξουσίας, όπως ο φιλελευθερισμός στο ζήτημα του

κράτους. Αν καταλάβουμε το κοινωνικοϊστορικό ως πεδίο ύπαρξης του ανθρώπου και το άτομο ως αδιαχώριστο από την κοινωνία, θα καταλάβουμε ότι μία μορφή εξουσίας υπάρχει ήδη ως κοινωνική θέσμιση στις σημασίες, στη γλώσσα, στη συνύπαρξη και αυτοδημιουργία μέσω της παιδείας. Αν υπάρχει κοινωνία και υπάρχει εξουσία, ως δύναμη πολιτική, ως αυτοθέσμιση, τότε από πού έρχεται αυτή η κοινωνία και αυτή η εξουσία;

Ο κλασικός φιλελευθερισμός επικαλείται τον θεό ως Λόγο, ορθολογική δύναμη, θεοποιώντας τον λειτουργικό ορθολογισμό και ορθολογικοποιώντας τον θείο. Προσφεύγει δηλαδή σε μία θεολογική θεμελίωση του ορθολογισμού, δίχως να αντιλαμβάνεται πως αυτό ισοδυναμεί με την άρνηση της εγκυρότητας των ίδιων του των τελεστικών κατηγοριών. Έτσι, καθίσταται λογικά δυνατός ο Αδαμικός άνθρωπος του Locke. Η Φύση, ως ύψιστη διάνοια φορτισμένη με ηθική δύναμη είναι η απάντηση του ρομαντισμού και των κλασικών αναρχικών. Η Φύση αυτή είναι μία ακόμη μορφή του θεού. Οι κλασικοί αναρχικοί αρνούνται κάθε εξουσία γιατί πιστεύουν ότι ο άνθρωπος είναι φύσει καλός. Όμως η Ιστορία έχει αποδείξει όχι μόνο ότι ο άνθρωπος είναι και καλός και κακός, αλλά και ότι οι κατηγορίες του Καλού και του Κακού έχουν νόημα μόνο για τον άνθρωπο.

Ο σύγχρονος αθεϊστικός διαφωτισμός των πλατειών και των εξεγέρσεων θέτει ως ζητούμενο την απεξάρτηση της κοινωνίας από κάθε εξωκοινωνική πηγή, κάθε μεταφυσική δικαίωση. Η κοινωνία αυτοθεσμίζεται, και πάντοτε, πέραν κάθε θεσμισμένου καθεστώτος είναι παρούσα η θεσμίζουσα δύναμη της κοινωνικής και ιστορικής συλλογικής ύπαρξης των ατόμων. Από τη στιγμή που αυτό συμβαίνει, δικαιωματικά μπορούμε να αγωνιστούμε από κοινού για μία ρητή, συνειδητή αυτοθέσμιση. Αυτό προϋποθέτει την επίγνωση πως δεν υπάρχουν νόμοι της ιστορίας ή της αγοράς έξω από τη δραστηριότητα των ανθρώπων. Συνεπώς, δεν μπορούμε να παραχωρήσουμε την εξουσία σε καμία αυθεντία, δεν μπορούμε να απολέσουμε την ευθύνη μας για τις ζωές μας, δίχως να απολέσουμε την ελευθερία μας.

Έτσι, ηθικά, ο κλασικός αναρχισμός παρουσιάζεται σαν μία

ανοιχτή γέφυρα μεταξύ του σοσιαλισμού και του φιλελευθερισμού, σε αντίθεση με την κλειστότητα και των δύο. Γιατί ο σοσιαλισμός θέτοντας την πίστη του στο «κοινωνικό» κράτος, έρχεται να υποστηρίξει το ολοκληρωτικό κράτος στην ακραία του μορφή, ενώ ο φιλελευθερισμός θέτοντας την πίστη του στην «ελεύθερη αγορά» υποστηρίζει την «ελευθερία» των εμπορευμάτων και το απολυταρχικό κράτος.

Ένας ελεύθερος άνθρωπος δεν μπορεί παρά να είναι ένας άνθρωπος που αποφασίζει για τα κοινά, ένας άνθρωπος που συμμετέχει σε ελεύθερους, προφανώς αμεσοδημοκρατικούς θεσμούς που διασφαλίζουν την αυτονομία της κοινωνίας. Η άμεση δημοκρατία είναι η πρόταση μίας κοινωνικής εξουσίας βασισμένη σε οριζόντια δίκτυα και διαρκείς τοπικές αυτοθεσμίσεις. Και η άμεση δημοκρατία είναι μια μορφή εξουσίας δίχως κράτος, βάσει της συνεχούς ανακλητότητας, του μη αποκλεισμού, της ατομικής δημιουργίας και της συλλογικής πράξης μέσω της διαρκούς λελογισμένης αυτοθέσμισης.

Οι φιλελεύθεροι, όπως και οι μαρξιστές εμφορούνται από μία στρεβλή εικόνα του ατόμου και το περιορίζουν σε οικονομικές κατηγορίες, σε παραγωγό ή εργαλείο. Στον φιλελευθερισμό όσον μας αφορά, αυτό είναι άμεσα συνδεδεμένο με την έννοια της ιδιοκτησίας. Ο Λόρδος Russell κατηγορεί ήδη τον Locke για την έμφαση που έδινε στο δικαίωμα της ιδιοκτησίας. Είναι γνωστή φυσικά η φράση που αποδίδεται στον Προυντόν, από την άλλη, πως η ιδιοκτησία είναι κλοπή, την οποία δεν την εννοούσε και τόσο ο ίδιος.

Σήμερα, το ζήτημα της ιδιοκτησίας δεν τίθεται απλώς ως ζήτημα υπεράσπισης της ατομικής ή της συλλογικής ιδιοκτησίας. Η παγκόσμια κατάσταση φανερώνει πως είναι η ίδια η έννοια της ιδιοκτησίας που είναι προβληματική. Τόσο η κατάρρευση του πλανήτη, όσο και η κρίση των αγορών, φανερώνουν πού οδήγησε η φαντασιακή σημασία της ιδιοκτησίας, η οποία ενσαρκώθηκε στην μανία κυριάρχησης επί της φύσεως και στην αρρώστια της διαρκούς κερδοσκοπίας. Πολιτικά και φιλοσοφικά, το τέρας του νεοφιλελευθερισμού είναι η αρχή της ιδιοκτησίας αχαλίνωτη από

τις πρώιμες ηθικές δεσμεύσεις περί γενικής ευημερίας. Πρέπει άραγε σαν κοινωνία και σαν ατομικότητες να εμμείνουμε στην υπαρξιακή επένδυση του νοήματος της ζωής μας σε πράγματα που απλώς δεν γίνεται να μας ανήκουν; Η ίδια η υφή του Χρόνου ως διαρκή αλλοίωση συνεπάγεται ότι τα εξωτερικά αντικείμενα είναι πάντοτε απλώς δανεικά, κι αν κάτι ανήκει ιστορικά στο άτομο αυτό είναι η μορφή της προσωπικής του δημιουργίας, όχι όμως το αντικείμενο της δημιουργίας του αυτό καθαυτό. Η απληστία οδηγείται να καλύψει το ηθικό κενό που άφησε η καπιταλιστική ανάπτυξη. Σήμερα, το κενό αποκαλύπτεται σαν κατάρρευση της μεσαίας τάξης. Αυτό που καταρρέει είναι ακριβώς οι ψευδεπίγραφες υποσχέσεις και η ασημαντότητα που δημιούργησε ο καταναλωτισμός. Το πρόβλημα είναι μήπως καταρρεύσει η ίδια η ανθρωπότητα.

Αν γίνει αυτό, θα γίνει μέσα από την εμμονή στην ιδιοκτησιακή λογική που επιβάλλεται ως αειφόρα κερδοσκοπία στις πανάρχαιες κοινωνικές λειτουργίες της ανταλλαγής και του εμπορίου. Έχει φανεί πως αυτός είναι ο δρόμος της συνολικής εξόντωσης και ένας δρόμος ηθικής και κοινωνικής εξαθλίωσης. Γιατί είναι γνωστό πως όταν εξαθλιώνεται ο δούλος, το ίδιο συμβαίνει και στον αφέντη. Η ιδιοκτησία ως κυριαρχικό δικαίωμα, όχι ως απόκτηση ενός αντικειμένου αλλά ως κυριότητα επί του αντικειμένου αντανακλάται σε όλους τους θεσμούς ενός νεοφιλελεύθερου κράτους ως κυριότητα των επιχειρήσεων πάνω στον φυσικό πλούτο και ως κυριαρχία του κράτους πάνω στις κοινότητες. Δεν νομίζω πως τίθεται συζήτηση πως δεν μπορεί να υπάρξει ελευθερία αν οι άνθρωποι είναι μπλεγμένοι στα δίχτυα αόρατων οικονομικών δυνάμεων που στην πραγματικότητα είναι πολύ συγκεκριμένα ιδιοτελή συμφέροντα. Δεν μπορεί να υπάρξουν πολιτικοί θεσμοί αυτονομίας αν υπάρχει οικονομική υποτέλεια.

Αυτό το γνώριζε ήδη ο Σόλων, πριν τη θεμελίωση της αρχαίας άμεσης δημοκρατίας και προχώρησε στη σεισάχθεια. Οι σύγχρονες αναζητήσεις του κινήματος της αυτονομίας οδηγούν σε εγχειρήματα και δομές περιορισμένης οικονομίας. Δηλαδή, μίας οικονομίας που δεν εμφορείται από την ιδέα του κέρδους, αλλά

της κοινωνικής αλληλεγγύης. Που δεν φέρεται από μανιακούς μοναχικούς εγωιστές αλλά από συνειδητά κοινωνικά άτομα, που αναγνωρίζουν πραγματικά τον άλλο ως κομμάτι του εγώ τους. Μία οικονομία που δεν παράγει πολιτική εξουσία αλλά ενισχύει τις πολιτικές δομές αυτονομίας. Μία οικονομία που ήδη οργανώνεται σε δίκτυα αυτοδιαχειριζόμενων κολεκτίβων, αυτόνομων παραγωγών/καταναλωτών και ελεύθερους κοινωνικούς χώρους. Διάσπαρτες νησίδες μέσα σε ένα παγκόσμιο πυκνό πλέγμα εμπορευματικών καπιταλιστικών συναλλαγών, προσφέρουν ένα πρότυπο οργάνωσης με όρους αμεσοδημοκρατίας και αυτοδιαχείρισης, που αγωνίζονται να επεκταθούν σαν τόποι και κόμβοι ελεύθερου δημόσιου χρόνου και χώρου. Δεν πρέπει να λησμονούμε ότι ο μετασχηματισμός του ευρύτερου κοινωνικού φαντασιακού είναι μία διαδικασία απρόβλεπτη και υπόρρητη που συμβαίνει σε διάφορους τόπους/περιοχές του κοινωνικοϊστορικού.

Κάθε άνθρωπος γεννιέται με το αυτονόητο δικαίωμα στην ελευθερία, την ισότητα και την αναζήτηση της ευτυχίας, έγραψε ο Jefferson. Αυτά τα λόγια οφείλουμε να τα ελέγξουμε κριτικά προκειμένου όχι να τα αποδομήσουμε, αλλά να τα ανακτήσουμε και να τα διευρύνουμε στο πρόταγμα της αυτονομίας.

Συνέντευξη Mary Mellor: Μπροστά στην κρίση

Συνέντευξη: Μαριάννα Μυλωνά
Μετάφραση/Απομαγνητοφώνηση: Μαριέττα Σιμεγιάτου

Η Mary Mellor είναι η συγγραφέας του βιβλίου «The future of money: From Financial Crisis to Public Resource [Το μέλλον του χρήματος: από τη χρηματοοικονομική κρίση στην έννοια του δημόσιου πόρου], PlutoPress, 2010» και επίτιμη καθηγήτρια στο

Πανεπιστήμιο Northumbria του Newcastle, όπου έχει διατελέσει ιδρυτικό μέλος και Πρόεδρος του Ερευνητικού Ινστιτούτου για τις Βιώσιμες Πόλεις. Εργάζεται στον τομέα αυτό εδώ και πάνω από 20 χρόνια και έχει δημοσιεύσει πολλές αναλύσεις σχετικά με εναλλακτικές προσεγγίσεις της οικονομίας, από την κοινωνική, τη φεμινιστική και την οικολογική σκοπιά.

Βρισκόμαστε εν μέσω μιας από τις σοβαρότερες κρίσεις στην ιστορία του καπιταλισμού. Ποιες είναι κατά τη γνώμη σας οι βαθύτερες αιτίες αυτής της κρίσης και πώς αλληλοσυνδέονται με το καπιταλιστικό σύστημα ως σύνολο;

Υπάρχουν διάφοροι λόγοι για την κρίση. Ένας είναι η παγκοσμιοποίηση και ο διεθνής ανταγωνισμός στο πλαίσιο των οποίων βλέπουμε να υπερισχύει το κέρδος, αντί να χτίζονται ισχυρές οικονομίες στην κάθε χώρα. Επομένως, οι χώρες γίνονται λιγότερο αυτάρκεις και περισσότερο επιρρεπείς στις νομισματικές διακυμάνσεις. Ένα ακόμα μεγάλο πρόβλημα είναι η οικονομοποίηση, δηλαδή βλέπουμε ότι τα πάντα κρίνονται από τις χρηματικές αξίες και το κέρδος. Επομένως, τα ωφελήματα από τα αγαθά και τις υπηρεσίες δεν είναι τόσο σημαντικά όσο η αποκομιδή κέρδους. Ένα ακόμα μεγάλο πρόβλημα είναι η επίθεση στη δημόσια οικονομία και ο ισχυρισμός ότι μόνο οι αγορές γεννούν υπηρεσίες και αγαθά. Αυτό δεν είναι αλήθεια. Το επιχείρημά μου είναι ότι μια ιδιωτική οικονομία δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς ισχυρή δημόσια οικονομία. Ισχυρότερη δημόσια οικονομία είχαμε τη δεκαετία του 1950, όταν υπήρχε ισορροπία μεταξύ δημοσίου και ιδιωτικού στο πλαίσιο μιας μικτής οικονομίας. Η άμεση ωστόσο αιτία της κρίσης πάνω από όλα είναι η μετακίνηση προς αυτό που αποκαλώ ιδιωτικοποίηση του χρήματος, δηλαδή όταν η προμήθεια χρήματος κυριαρχείται απόλυτα από τις τράπεζες και τα θέματα χρέους. Τα χρέη συσσωρεύονταν, έως το σημείο που οι άνθρωποι δεν άντεχαν άλλο χρέος, οι τράπεζες δεν δάνειζαν πλέον και στο τέλος επήλθαν οι πλήρεις επιπτώσεις της κρίσης.

Είναι η οικονομική ανάπτυξη συστημικό χαρακτηριστικό του καπιταλιστικού συστήματος παραγωγής και διανομής;

Ναι, πρέπει να αναπτύσσεται, γιατί είτε με πραγματικούς είτε με χρηματικούς όρους, τότε το σύστημα γίνεται αμιγώς κερδοσκοπικό. Γιατί ο όλος σκοπός του καπιταλισμού είναι ότι το χρήμα πρέπει να παράγει περισσότερο χρήμα. Οπότε οτιδήποτε, είτε το χρήμα από μόνο του θα πρέπει να παράγει χρήμα, πράγμα που αποτελεί κερδοσκοπία, είτε το χρήμα που επενδύεται σε αγαθά και υπηρεσίες θα πρέπει να παράγει κέρδος. Ούτως ή άλλως, η οικονομία πρέπει να αναπτύσσεται γιατί όλοι θέλουν να αποκομίζουν κέρδος και δεν μπορούν όλοι να αποκομίζουν κέρδος όταν ένα σύστημα παραμένει σταθερό.

Υπάρχουν εναλλακτικά οικονομικά συστήματα που μπορούν να εγγυηθούν βιώσιμες σχέσεις μεταξύ ανθρωπότητας και φυσικού περιβάλλοντος;

Ναι, πρέπει τουλάχιστον να επιστρέψουμε στη μικτή οικονομία, στην ισχυρή δημόσια οικονομία, όχι με βάση το κέρδος. Μπορεί είτε να υπάρξει πλήρως δημόσια οικονομία, είτε κοινωνική οικονομία με πολλές μη κερδοσκοπικές εταιρείες να παράγουν αγαθά και υπηρεσίες. Ο κλάδος της οικονομίας που επιζητά μόνο το κέρδος δεν θα πρέπει να καταλαμβάνει το μεγαλύτερο μέρος της οικονομίας. Ορισμένοι επιχειρηματολογούν ότι δεν θα πρέπει να υπάρχει καθόλου. θα πρέπει όμως τουλάχιστον να έχουμε ισχυρή δημόσια και κοινωνική οικονομία και να μην κυριαρχεί ο ιδιωτικός τομέας και μάλιστα όταν οι αξίες του που συνοψίζονται στο κέρδος είναι το μόνο κριτήριο της οικονομικής δραστηριότητας.

Η οικονομική ύφεση λόγω της υποβάθμισης του περιβάλλοντος θα αποτελέσει το κοινό μέλλον της ανθρωπότητας για τα χρόνια που έρχονται. Σήμερα βλέπουμε να αναπτύσσεται μεταξύ ριζοσπαστικών ακτιβιστών και ακαδημαϊκών ένα κίνημα υπέρ της βιώσιμης αποανάπτυξης. Ποια είναι η κοινή διαφορά αυτών των κινημάτων και πώς εντάσσονται στην οικολογική βιωσιμότητα; Για παράδειγμα, πώς συνδέονται με την αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει» και τα συστήματα ανταλλαγών άνθρακα;

Πιστεύω ότι είναι σημαντικό όλα τα πολιτικά κόμματα να

αναγνωρίσουν το οικολογικό πρόβλημα, τις επιπτώσεις στους πόρους και την κλιματική αλλαγή. Έχουμε ακόμα μάχη να δώσουμε για την αποδοχή, γιατί πολλοί σκεπτικιστές ακόμα υποστηρίζουν ότι δεν υπάρχει πρόβλημα. Πιστεύω είναι σημαντικό κυρίως για τις ριζοσπαστικές ομάδες να ξεκινήσουν από την παραδοχή ότι υπάρχει σοβαρό πρόβλημα, ότι όλοι ζούμε σε έναν κόσμο με ελλείψεις σε πρώτες ύλες. Αυτό σημαίνει ότι δεν είναι βιώσιμο ένα επεκτατικό σύστημα με βάση την ανάπτυξη ή την ανισότητα, γιατί για να επαρκούν στο μέλλον οι πόροι θα πρέπει να διαμοιράζονται ισότιμα. Επομένως, μου φαίνεται ότι η ιδέα ότι θα υπάρχουν ελλείψεις μάς κάνει να σκεφτόμαστε ότι σίγουρα θα υπάρχει και κοινωνικά δικαιότερη προσέγγιση ως προς τον τρόπο οργάνωσης της ανθρώπινης κοινωνίας και μεγαλύτερη συνειδητοποίηση των επιπτώσεών μας στον φυσικό κόσμο. Όσον αφορά την αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει», δεν πείθομαι και πολύ από τους μηχανισμούς εκείνους που στηρίζονται στην αγορά, όπως τις εμπορικές συναλλαγές άνθρακα. Θα ήθελα ρυθμίσεις στον άνθρακα ώστε να σιγουρευτούμε ότι οι όποιοι πόροι μας μένουν θα χρησιμοποιηθούν για το κοινό καλό και δεν θα ενταχθούν στο σύστημα της αγοράς για να γίνουν στη συνέχεια αντικείμενο καπηλείας.

Οπότε ποια είναι η εναλλακτική για την αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει», για παράδειγμα;

Σίγουρα η φορολόγηση όσων επιθυμούν να εκμεταλλευτούν πόρους. Πιστεύω ότι οι πόροι θα πρέπει να είναι ακριβοί σε ένα σύστημα αγοράς. Εάν υπάρχουν επιδοτήσεις στις τιμές, θα πρέπει να ισχύουν για όλους και ο πόρος να αντιμετωπίζεται ως κοινός και όχι να υπόκειται στις δυνάμεις της αγοράς. Έτσι βασικά δεν πρέπει να ρυπαίνουμε εξ’αρχής. Ορισμένες φορές ρυπαίνουμε, γιατί δεν είμαστε τέλειοι. θα πρέπει όμως να λειτουργούμε βάσει της προϋπόθεσης ότι οφείλουμε να μην ρυπαίνουμε, να μην εκμεταλλευόμαστε και να μη ζούμε πέρα από τα οικολογικά μας μέσα.

Το κίνημα της αποανάπτυξης δεν έχει προβλέψει συγκεκριμένο σχέδιο μετάβασης στην αποανάπτυξη. Ποιες είναι κατά τη γνώμη

σας οι πρωταρχικές προτεραιότητες για τη μετάβαση σε μια βιώσιμη οικονομία αποανάπτυξης τώρα;

Βάσει της δικής μου ανάλυσης, το πρώτο πράγμα που πρέπει να κάνουμε είναι να ανακτήσουμε τον έλεγχο της προμήθειας χρήματος από τον ιδιωτικό τομέα, το τραπεζικό σύστημα. Οι περισσότεροι άνθρωποι δεν συνειδητοποιούν ότι όταν μια τράπεζα παρέχει δάνειο, δεν μεταφέρει χρήματα από αποταμιευτές σε δανειστές, αλλά παράγει νέο χρήμα. Και οι τράπεζες παράγουν τεράστιες ποσότητες νέου χρήματος ως χρέους. Αυτό ασκεί τεράστια πίεση στην οικονομία να παράγει αποδόσεις, ενώ είναι αδύνατον για το δανειστή να επιστρέψει τα χρήματα αυτά, συν τον τόκο που αναλογεί. Μέσα από όλο αυτό, οι τράπεζες προσδοκούν και κέρδος, οπότε το σύστημα είναι καθαρά επεκτατικό. Έτσι, το πρώτο πράγμα που κάθε ριζοσπάστης θα πρέπει να κάνει για τη μετάβαση θα είναι τουλάχιστον να πει ότι το τραπεζικό σύστημα θα πρέπει ουσιαστικά να μεταβιβάζει χρήματα μεταξύ αποταμιευτών και δανειστών. Έτσι, όταν κάποιος δανείζεται χρήματα, ο αποταμιευτής δεν θα μπορεί να πάρει. Αυτό δεν ισχύει σήμερα. Στη συνέχεια, θα πρέπει να απομακρυνθούμε από την κοινωνία της αγοράς γενικά, δηλαδή από τη λογική ότι όποιος έχει τα χρήματα κάνει και τις επιλογές. Επιπλέον, θα πρέπει να εκδημοκρατίσουμε τις οικονομίες μας, να αποφασίσουμε ποιες είναι οι προτεραιότητές μας. θα πρέπει επίσης να συνειδητοποιούμε ότι είναι σημαντικό να παράγονται τα περισσότερα αγαθά και υπηρεσίες σε μη κερδοσκοπική βάση, είτε δημόσια, είτε κοινωνική. Ουσιαστικά λοιπόν πρέπει να ανακτήσουμε την οικονομία μας από την αγορά. Κυριαρχείται απόλυτα από την αγορά τα τελευταία σαράντα χρόνια περίπου. Πρέπει να προσδώσουμε και πάλι στην έννοια του δημοσίου τη σημασία που του αρμόζει. Το δημόσιο σήμερα υπονομεύεται από την ιδεολογία της αγοράς, τη νεοφιλελεύθερη ιδεολογία. Πρέπει επίσης να έχουμε εμπιστοσύνη στους εαυτούς μας, να συνειδητοποιήσουμε ότι το δημόσιο μπορεί να είναι ισχυρό, μπορεί να παράγει αγαθά και υπηρεσίες αποδοτικά και σωστά, ότι η αγορά δεν είναι τόσο αποδοτική όσο διατείνεται ότι είναι.

Οι ελευθεριακές παραδόσεις σκέψης γενικά υιοθετούν αρνητική στάση ως προς το χρήμα ως κοινωνικό θεσμό, εφόσον αποτελεί τον κύριο μηχανισμό του κεφαλαίου και επομένως της συσσώρευσης ισχύος σε ένα κοινωνικό σύστημα που κυριαρχείται από την οικονομία του κεφαλαίου. Υπάρχει μια πιο κριτική προσέγγιση ως προς το χρήμα και τι γίνεται με το πιστωτικό σύστημα;

Αυτό είναι το τέχνασμα της νεοφιλελεύθερης καπιταλιστικής ιδεολογίας. Μας λέει ότι η μόνη μορφή χρήματος είναι το χρήμα που σχετίζεται με κέρδος και εμπόριο. Αυτό ιστορικά δεν είναι αλήθεια. Υπάρχουν τουλάχιστον τρεις πηγές χρήματος και η πίστωση, η κερδοσκοπική χρήση του χρήματος από την αγορά, η εμπορευματοποίηση είναι ιστορικά η λιγότερο σημαντική. Η σημαντικότερη μορφή χρήματος είναι αυτό που είχε πάντα η κοινωνία, δηλαδή τα μέσα για να κρίνει την αξία διαφόρων πραγμάτων, που δεν αφορούν ωστόσο εμπορεύματα, αλλά σε μεγάλο βαθμό υποθέσεις όπως η τέλεση γάμων, η απόδοση φόρων τιμής σε ναούς και παλάτια, ή η καταβολή αποζημιώσεων λόγω ζημίας που προκλήθηκε σε τρίτους. Έτσι, οι περισσότερες ανθρώπινες κοινωνίες είχαν κάποιο μέσο μέτρησης της αξίας, αλλά σε κοινωνική βάση, όχι στη βάση της ανταλλαγής εμπορευμάτων. Ένα ακόμα σημαντικότατο στοιχείο του χρήματος ήταν ότι η διαχείρισή του ανήκε στους άρχοντες, δηλαδή με σύγχρονους όρους, ήταν δημόσιο χρήμα. Η εμπορική προσέγγιση στο χρήμα υποστηρίζει ότι όλα στηρίζονταν στις ανταλλαγές, οι άνθρωποι συναλλάσσονταν και επομένως έπρεπε να εφευρεθεί το χρήμα για να διευκολυνθεί η ανταλλαγή αγαθών. Αυτό είναι εντελώς ψέμα. Τα νομίσματα εφευρέθηκαν γύρω στο 600 π.Χ. και πάντα μονοπωλούνταν από τους άρχοντες, πάντα αποτελούσαν δημόσιο μηχανισμό, ή μηχανισμό στη βάση της εξουσίας. Ποτέ δεν κυριαρχούνταν από το εμπόριο. Το εμπόριο απλά εκμεταλλεύτηκε τα νομίσματα, γιατί οι άρχοντες έκοβαν και ξόδευαν νομίσματα, κι έτσι ο εμπορικός τομέας βρήκε την ευκαιρία να τα χρησιμοποιήσει. Η σύγχρονη έννοια του χρήματος, ως μέσο του καπιταλισμού αποκλειστικά, απλά παρερμηνεύει την ιστορία. Το χρήμα είναι τόσο δημόσιο και κοινωνικό, όσο και εμπορικό. Θα πρέπει να το διασώσουμε από την αγορά. Πολλοί άνθρωποι

δημιουργούν προγράμματα τοπικού χρήματος και επιχειρούν την επανεφεύρεση του κοινωνικού χρήματος, ώστε οι άνθρωποι να μπορούν να συναλλάσσονται μεταξύ τους και να προμηθεύονται αγαθά και υπηρεσίες, χωρίς την ανάγκη να προσδοκούν κέρδος, δηλαδή όχι με τους όρους της καπιταλιστικής αγοράς.

Μπορούν τα συστήματα πίστωσης να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο σε μια κοινωνικά εκδημοκρατισμένη οικονομία;

Η ιδέα της πίστωσης είναι ότι δανείζεις χρήματα με τόκο, πράγμα που σημαίνει ότι αντιμετωπίζεις το χρήμα ως εμπόρευμα. Αυτό έχει πρωταρχική σημασία για τον εμπορικό τομέα, ο δανεισμός χρήματος και η χρέωση τόκου για το δανεισμό αυτό. Η πρακτική αυτή όμως έχει καταδικαστεί ιστορικά. Η ιδέα του ιωβηλαίου ήταν ότι με την πάροδο επτά ετών όλα τα χρέη παραγράφονταν, με το επιχείρημα ότι ο δανειστής δεν θα έπρεπε να είχε δανείσει εξαρχής τα χρήματα εάν ο δανειζόμενος δεν είχε τη δυνατότητα να τα επιστρέψει. Αυτό αποτελεί ακόμα την κεντρική αρχή στις ισλαμικές απόψεις σχετικά με τον δανεισμό χρήματος, ότι ο δανειστής φέρει την ίδια ευθύνη για την επιστροφή των χρημάτων όσο και ο δανειζόμενος. Έτσι, η ιδέα του δανεισμού δεν ενδείκνυται. Τα χρήματα θα έπρεπε να κατανέμονται και όχι να αποτελούν αντικείμενο δανεισμού. Εάν ανακτήσουμε τον έλεγχο της προμήθειας χρήματος από το τραπεζικό σύστημα, το οποίο δανείζει αποκλειστικά με τόκο, τότε θα μπορέσουμε να αρχίσουμε να σκεφτόμαστε πώς θα μπορούσαμε να κατανέμουμε δημοκρατικά τα χρήματα στους ανθρώπους, ώστε να μην υπάρχει ανάγκη δανεισμού από το τραπεζικό σύστημα. Διαχρονικά, η εξουσία ήταν που εξέδιδε και ξόδευε χρήματα στις οικονομίες, η ιδέα του δανεισμού είναι πολύ πρόσφατο φαινόμενο, αναδύθηκε μόλις σαράντα χρόνια πριν, μόλις σταματήσαμε γενικά να χρησιμοποιούμε νομίσματα. Υπάρχει βέβαια κάποιο περιθώριο πίστωσης, εάν κάποιος έχει δανείσει χρήματα για κάποια επένδυση για παράδειγμα, τότε προφανώς υπάρχει δικαίωμα αποπληρωμής. Δεν μπορείς να ισχυριστείς ότι δεν μπορεί να υπάρξει μια μικρή χρέωση για την υπηρεσία. Δεν μπορεί όμως αυτό να αποτελεί εξολοκλήρου τη δυναμική της

οικονομίας και του χρηματικού συστήματος, γιατί κάτι τέτοιο είναι απολύτως ασταθές και εκφράζει ένα σύστημα που είτε αναπτύσσεται, είτε πεθαίνει. Σε μια τέτοιου είδους οικονομία, εμφανίζονται κρίσεις σε κύκλους περίπου 20 ετών, επειδή στο τέλος οι κοινωνίες υπερχρεώνονται σε τέτοιο βαθμό που δεν αντέχουν άλλο. Πάντα είχαμε λοιπόν, σε ολόκληρη την ιστορία μας και σίγουρα πριν την ανάδυση της αγοράς, μια δημόσια προσέγγιση του χρήματος. Υπάρχουν δυο τρόποι διάχυσης χρήματος στην κοινωνία: να δαπανείς ή να δανείζεις χρήματα. Θα πρέπει να υπάρχει ισορροπία μεταξύ των δαπανών στην οικονομία, οι οποίες θα πρέπει να γίνονται από κάποιο δημόσιο θεσμό, και του δανεισμού χρήματος στην κοινωνία, ο οποίος όμως στο τέλος δεν είναι βιώσιμος. Το μυστικό της επιτυχίας του εμπορικού χρηματικού τομέα είναι ότι δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς μια σημαντική ποσότητα δημόσιου χρήματος χωρίς χρέος η οποία θα λειτουργεί ως αποσβεστήρας κραδασμών. Επομένως, καταστρέφοντας την ιδέα του δημοσίου τα τελευταία σαράντα χρόνια, οι εμπορικός χρηματοπιστωτικός τομέας έχει καταστρέψει τα ίδια τα θεμέλιά του, τις ρίζες του. Συντελείται μια δομική κρίση του καπιταλισμού η οποία δείχνει ότι ο καπιταλισμός δεν λειτουργεί, γιατί καπιταλισμός δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς πίστωση και πίστωση δεν μπορεί να υπάρχει χωρίς δημόσιο χρήμα.

Περιοδικό Βαβυλωνία #Τεύχος 13